Florovsky Gheorghe, Arhipreotul

TENTATIA EURASIATICĂ

Eurasianismul a fost fondat de... oameni care erau foarte diferiți în abordările și interesele lor științifice. Tinerii oameni de știință care s-au unit în prima lor colecție, „Exodul spre Est" (1921), și-au văzut scopul în a-și găsi drumul și a deschide calea către o anumită direcție nouă, pe care au desemnat-o... cu termenul „eurasianism"; ... starea generală de spirit care a pătruns această publicație eurasiatică și cele ulterioare poate fi caracterizată drept antioccidentalism. P. Savițki a formulat această poziție tăios: „Eurasianiștii... înțeleg că esența pe care Rusia... a acceptat-o și a implementat-o consecvent în viață, în sursa sa, originea spirituală, nu este o esență rusească...".

O mare parte din critica la adresa „tentației eurasiatice" conținută în articolul publicat de G. Florovsky se referă la viziunea asupra lumii a lui Lev Karsavin, principalul ideolog al ziarului „Eurasia", fondat în 1928, în care eurasianismul era considerat un tip special de revizionism marxist.

Viața... i-a separat pe acești gânditori remarcabili în diferiți poli ai mișcării eurasiatice, la care au participat amândoi, și a arătat unde se află comoara fiecăruia dintre ei.

Pentru articolul introductiv complet
de A.V. Sobolev, „Polonezii eurasianismului", vezi:
„Novy Mir", 1991, nr. 1, pp. 180-182

Zilele adevărului sunt mai prețioase decât zilele războiului... [1]

Soarta eurasianismului este istoria eșecului spiritual. Adevărul eurasian nu poate fi mușamalizat. Dar trebuie spus imediat și direct că acesta este *adevărul întrebărilor* , nu adevărul răspunsurilor, adevărul problemelor, nu soluțiile. S-a întâmplat ca eurasienii să fie primii care au văzut mai mult decât alții, nu atât de mult să se prezinte, cât să audă întrebările vii și acute ale zilei care se creau. Nu au fost capabili să le facă față, să le răspundă clar. Au răspuns cu dantela fantomatică a viselor seducătoare. Visele sunt întotdeauna seducătoare și periculoase atunci când sunt transmise și acceptate ca realitate. În visele eurasiatice, un mic adevăr este combinat cu o mare autoamăgire. „În ele, o poveste convingător de falsă a dezvoltat o poveste imposibilă. Iar nuanțele șerpuitoare au excitat și chinuit conștiința" [2] ... Eurasianismul original a vrut să fie un apel la trezire spirituală. Dar eurasienii înșiși, dacă s-au trezit, au făcut-o pentru a visa cu ochii deschiși... Eurasianismul a eșuat. În loc de o cale, a fost creat un punct

mort. Nu duce nicăieri. Este necesar să ne întoarcem la punctul de plecare. Și de acolo, poate, se vor deschide noi orizonturi, se vor întinde noi și adevărate căi.

1

Revoluția i-a luat prin surprindere pe toți, atât pe cei care o așteptau și se pregăteau pentru ea, cât și pe cei care se temeau de ea. În teribila sa inevitabilitate și ireversibilitate, ceea ce se întâmplase s-a dovedit a fi peste puterile noastre, iar sensul interior și dimensiunile reale ale ceea ce se întâmpla au rămas misterioase și de neînțeles. Iar curajul de a vedea și de a înțelege nu este ușor de dobândit.

Există și a existat un adevăr etern și simplu în cauza și lupta albilor. Acesta este adevărul rezistenței morale naive și directe, adevărul respingerii și negării cu voință puternică a răului rebel. Dar trebuie să existe un drept justificat spiritual la rezistență morală. Iar puterea spirituală adunată în ispita interioară și vigilență nu poate fi înlocuită nici de patosul indignării nobile, nici de setea de răzbunare. Impulsul alb s-a dezintegrat în graba pasională, otrăvit de otrăvurile „conflictului civil". Indignarea morală nu s-a stins în umilință, nu a strălucit în lucrurile vigilenței gândirii sobre. În mijlocul vuietului prăbușirilor istorice, părea ciudat și nepotrivit să gândești, să te concentrezi, să te retragi în sine. Aceasta părea o lene și o inacțiune perverse, o capitulare interioară și refuz de a lupta. Maximalismul mâniei nechibzuite, răzbunătoare, s-a descărcat într-o nerăbdare sângeroasă față de acțiunea externă și un scop extern. Nu există putere reală și adevăr eficient într-o astfel de grabă. Căci nu există voință de pocăință. Și nici vigilență. Ura arde iubirea și numai în iubire există vigilență spirituală. A fost ușor să cedezi intoxicației rigorismului moral și, în fața răului și a răutății săvârșite pe pământul rusesc de actuala sa putere anticristică, să devii orb și surd spiritual față de patria însăși și să pierzi orice auz și vigilență istorică. Este ca și cum Rusia nu ar exista și ar fi fost complet și complet arsă în focul bolșevic - iar în viitor noi, victimele fără adăpost ale incendiului, va trebui să construim pe un câmp sălbatic, pe un loc gol. Într-o astfel de disperare grăbită există multă înfumurare și mulțumire de sine, o îngustare a iubirii și a orizonturilor. În spatele zidului sovietic, Rusia, suferind și arzând în suferință, este ascunsă vederii. Soarta pe care o creează este uitată. Și trebuie să înțelegem direct și ferm: revoluția și ruina,

înșelăciunea și otrava nu au ucis Rusia; și ea trăiește și este vie, vie în nebunie și năzbâtii, vie în intoxicație sălbatică și răutate, vie în rezistență tăcută, vie în transformarea ei invizibilă. În mijlocul mascaradei demonice, sub o mască josnică, *se află Rusia care este creată* , și ea trece prin încercările unei încercări de foc. Și dragostea noastră trebuie să fie cu ea, dragostea simpatiei și dragostea rezistenței, dragostea dual și strictă. Sufletul nostru trebuie să se întoarcă în interior către Rusia, să se identifice cu ea în dragoste. Și să accepte soarta ei fatală ca fiind propria noastră soartă și să sufere prin ispita ei de pocăință. Nu trebuie să acceptăm și să binecuvântăm totul în iubita noastră Rusie. Ci trebuie să înțelegem și să dezlegem totul ca mister al mâniei lui Dumnezeu, ca adevăr al judecății lui Dumnezeu. *Dacă te voi uita, Ierusalime, să mi se uite dreapta ...* [3]

Este necesar să înțelegem și să recunoaștem: devastarea rusească are rădăcini spirituale adânci, este rezultatul și finalul unei crize spirituale de lungă durată și cronice, un colaps intern dureros. Colapsul istoric a fost pregătit cu mult timp în urmă și treptat. În adâncurile existenței rusești, tulburările au făcut ravagii de mult timp, zguduind pământul rusesc, ieșind la suprafața istorică în convulsii și spasme politice, sociale și ideologice. Acum există o criză, un deznodământ și o socoteală. În rădăcinile și sursele sale, tulburările rusești sunt, în primul rând, o înșelăciune și o obscuritate spirituală, o iluzie a valului poporului. Și în aceasta se află păcatul și vina. Numai în isprava pocăinței, în ispita strictă a sobrietății spirituale, se poate dezvălui și este dezvăluită o ieșire autentică din vârtejurile răului jubilator. Prăbușirea spirituală trebuie să răspundă cu o ispravă de purificare, muncă interioară și adunare. Numai în veghe și ascetism, numai în tăcere rugătoare, se acumulează și se adună adevărata putere - în ispita tăcută sufletul se luminează și se transformă, voința creatoare este făurită și călită. Numai în această ispravă va avea loc învierea și învierea Rusiei, restaurarea și renașterea trupului ei suveran frânt și profanat. Aceasta este o cale dificilă și aspră. Dar nu există modalități ușoare și rapide de a învinge răul, iar în faptele de pocăință este obraznic să ceri ușurință. Oroarea supremă a revoluției a stat în neputința noastră - în faptul că în ceasul teribil al încercării istorice nu a existat nimic care să se opună elementelor nestăvilite ale răului, că în acest ceas a fost dezvăluită marea sărăcie și slăbiciune a sufletului rus. În revoluție, a fost dezvăluit adevărul teribil și crud despre Rusia. În revoluție, adâncurile sunt dezvăluite, este dezgolit abisul teribil al apostaziei și infidelității rusești - „și plin de tot felul de urâciuni”... [4] Nu este nimic de temut și de rușinat de astfel de

mărturisiri, nu este nimic de consolat cu un vis laș despre fosta bunăstare și de a muta totul pe vina altcuiva. În pocăință nu există nici apostazie, nici blasfemie. Și numai în ea se află plinătatea îndrăznelii, curajului și puterii patriotice.

În astfel de mărturisiri istorice, în sensul acut și viu al naturii super-politice și pseudo-spirituale a revoluției ruse și în apelul la o vigilență și reflecție cultural-patriotică acută - în acesta se afla adevărul și opera istorică a eurasianismului inițial. Și acest adevăr s-a dovedit a fi crud pentru eurasianiști înșiși. Și ei au fost tentați de răbdare și duși de căutarea unor căi ușoare și rapide. În dezvoltarea sa internă, sau, ca să spunem adevărul, în dezintegrarea sa, eurasianismul a fost otrăvit chiar de ispita unei grăbiri fals eficiente, cu dezvăluirea și expunerea căreia a început - otrăvit de dorința unui succes rapid și extern. Adevărat, dar observațiile trecătoare s-au transformat într-o sinteză pripită și visătoare, iar un vis înșelător, deși roz, a întunecat și a învăluit realitatea istorică.

2

În însăși percepția și interpretarea modernității experimentate, eurasiaticii au fost incapabili și nu au reușit să respecte o măsură internă strictă, nu au fost capabili să combine libertatea atenției istorice cu libertatea celei mai înalte și spirituale analize și judecăți evaluative. Eurasiaticii sunt parcă fermecați de viziunile istorice care se desfășoară în jurul lor „într-o atmosferă de cea mai mare reorganizare și entuziasm social și practic” [5].Sunt asupriți de necesitatea istorică, de marșul puternic al evenimentelor irezistibile. Pentru ei, „viața este concretețea unei idei”, una, unică și, prin urmare, „adevărată”. Vor să găsească și să audă adevărul în realitatea istorică, în existența empirică, ca temă ascunsă, dar imuabilă. Și, prin urmare, în conștiința lor, regula sensibilității istorice se transformă într-o cerință de a „asculta” istoria - tocmai de a asculta, nu doar de a asculta. Contabilitatea și recunoașterea istorică degenerează indirect într-o acceptare supusă și chiar servilă a noutății create. Eurasienii nu admit posibilitatea unei istorii nedrepte. În ciuda inevitabilității incompletitudinii și imperfecțiunii empirice, pentru ei, adevărul este întotdeauna revelat, realizat și materializat în istorie. Și aici au o frică dureroasă de înapoierea istorică, o frică de a nu intra în ritmul evenimentelor. În frica neputincioasă, se naște o disponibilitate grăbită

de a ceda chemării vremurilor. Eurasienii cred cumva în infailibilitatea istoriei, în ritmul benefic al proceselor organice. Acceptă judecata timpului ca o judecată finală și irefutabilă. Și resping judecata istoriei ca pe o dispută nebună cu elementele universale și atotînțelepte, o putere care se manifestă în soarta destinului istoric. În judecata istoriei, par să detecteze o compoziție de mândrie și violență, o abstracție visătoare, mândria pierzătorilor, aruncați de procesul „natural-organic" de dezvoltare și murmurând în conștiința ofensată a inutilității și a pieirii lor. Eurasienii sunt gata să râdă de oricine nu se supune cu supunere violenței organice a elementelor, ca pe un proscris miop al vieții atotputernice. Și într-adevăr, există oameni iremediabil întârziați și înapoiați, orbiți și sărăciți prematur și irevocabil. Dar eurasienii uită că se poate judeca și condamna și se respinge noutatea istorică nu numai în numele vechiului, ci și în numele eternului, în inspirația unor altare autentice. În eurasianism, „poziția serpentină notorie" despre raționalitatea realului și realitatea raționalului, un fel de „panlogism" grosolan și simplificat, prinde viață. În frica de abstracțiune, eurasienii nu observă și nu vor să observe discrepanța și inconsecvența păcătoasă și păcătoasă dintre „ideea adevărată" și... viața însăși. Această discrepanță nu este doar de grad. Este adevărat că în viață, în toate răsturnările, cotiturile și fuziunile ei, „ideile" sunt dezvăluite și realizate. Dar nu în fiecare viață este întruchipată aceeași idee „adevărată". Nu este suficient și insuficient să înțelegem „sensul a ceea ce se întâmplă". Se poate întâmpla ca evenimentele să curgă în abisul decăderii - și acesta este „sensul" lor. Este oare potrivit atunci să ne bucurăm, este oare potrivit să ridicăm ideile distructive la standard și idealuri, oricât de colorate și multicolore ar fi, oricât de „organic" ar fi contopite cu viața... Există o viață rea. Și trebuie să i se reziste, fără reconciliere sau concesii. Într-o astfel de rezistență nu există abstracțiune, mândrie sau apostazie. Dimpotrivă, numai în rezistența dreaptă se realizează smerenia autentică - smerenie în fața vocii adevărului lui Dumnezeu, nu în fața sorții oarbe.Numai în ea este învinsă mândria umană, care s-a materializat în direcția malefică a evenimentelor istorice. Numai în ea se manifestă cel mai înalt și autentic realism, care ia în considerare nu doar suișurile existenței istorice, ci și mult mai reale, deși nerealizate în empirismul istoric, măsurile divine ale ființei - voința lui Dumnezeu pentru lume. Acest realism înalt și spiritual nu se află deloc în eurasianism. Eurasiaticii acceptă ceea ce s-a întâmplat și ceea ce s-a întâmplat ca un fapt inevitabil - nu ca un semn și o judecată a lui Dumnezeu, nu ca un apel teribil la libertatea umană.

Eurasianismul are voință și gust pentru revoluția care a avut loc, iar eurasianiștii o acceptă ca pe o reînnoire a unei vieți stagnante. Au dreptate, revoluția este un „proces profund și esențial", nu o „neînțelegere istorică". În modernitatea rusă, o preistorie lungă și complexă a fost integrată dinamic și este integrată. Este corect și oportun să vorbim acum despre contradicțiile și inconsecvențele vechii Rusii petersburgheze, în care tulburările au fost concepute, pregătite și maturizate. Într-un anumit sens, desigur, revoluția este „autodescompunerea Rusiei imperiale", sfârșitul furtunos al perioadei petersburgheze. Dar eurasianiștii interpretează sensul acestei rupturi istorice în mod restrâns și incorect, în termenii săraci ai morfologiei naturaliste. Întregul sens al tragediei vechii Rusii este redus pentru ei la o anumită „pseudomorfoză", la o „ruptură" între guvern și „popor", la violența guvernamentală împotriva maselor populare, forțate în cadrul străin și, prin urmare, fals al „europenismului". Iar reconcilierea grăbită cu „noua Rusie", născută în spuma sângeroasă a revoluției, este pe deplin justificată pentru eurasiatici prin expunerea completă a continentului, eliberat de aglomerații violente.

Iubirea pentru patrie este un sentiment complex și complicat: glasul sângelui și glasul conștiinței se unesc în el, adesea întrerupându-se și înecându-se reciproc, rareori contopindu-se într-o consonanță pașnică. Și în această măsură, dragostea patriotică trebuie să crească într-o severă ispită interioară. Această ispită lipsește în eurasianism. Îi lipsește strictețea față de sine, frica de Dumnezeu, sensibilitatea morală, smerenia spirituală și simplitatea. În patriotismul eurasiatic se aude doar glasul sângelui și glasul pasiunii, violente și amețitoare. Patriotismul pentru eurasieni este o „băutură spumoasă și amețitoare", nu un apel la datorie și nu o voință de eroism. Eurasienilor li se pare că acum trebuie să facă o alegere între slăbiciunea intelectuală și o nouă forță „populară" și o aleg pe cea din urmă. Ei nu înțeleg că alegerea se află între autoafirmarea păcătoasă și abnegația creativă, în supunere pocăită față de Dumnezeu. Nu din Spirit, ci din carne și pământ vor să dobândească putere. Dar nu există acolo o forță autentică și adevărul lui Dumnezeu nu este acolo. Pentru eurasieni, este mai mult decât suficient să se refere la „nașterea organică" din vârtejul elementelor, din adâncurile autodeterminării instinctive a oamenilor, pentru a accepta și justifica noutatea creată. În eurasianism, se trezește un patos romantic tardiv al elementelor, feroce, puternic, multicolor. Eurasienii văd elementele peste tot - și le iubesc și cred în ele, în legile organice ale creșterii naturale. În ei înșiși, simt cu satisfacție „suflarea unei extraordinare izbucniri elementare de forțe" care izbucnește și

izbucnește de sub ruinele unui trecut sortit pieirii. Istoria pentru ei este, mai presus de toate, un proces puternic de forță, o manifestare a forței, nu a spiritului - dezvoltare, și nu creativitate și nu o ispravă. După mari frământări istorice, oamenii frânți și schilodiți în ei, de oboseală și neputință, încep să viseze la forță și putere într-un fel de servilism sfâșietor față de elemente. În patosul elementelor, granițele categorice ale binelui și răului sunt șterse ca un fel de convenționalitate moralistă, ca o critici subtile ale unei reflecții prea subiective, necomensurabile cu cel mai înalt adevăr și înțelepciune a existenței istorice suprapersonale. Demnitatea oamenilor și a evenimentelor este apoi determinată și evaluată nu după standarde morale și spirituale, ci după potențialul energiei și puterii elementare care îi încarcă și este întruchipată în ei. Astfel, se formează un cult al oamenilor „puternici", fie „eroi", fie „tâlhari"; și în el, dreptul la pasiune și voință primește o falsă justificare religioasă, cu uitarea singurei căi reale și posibile către Dumnezeu prin cruce și iubire. Există ceva din aceste fumuri romantice în eurasianismul de astăzi. Într-un fel, eurasiaticii au fost fermecați de „noul popor rus", băieți sprinteni, musculoși, în jachete de piele, cu suflet de aventurieri, cu acea îndrăzneală și libertate nesăbuite care s-au maturizat în orgia războiului, a rebeliunii și a represaliilor. Ca și cum ar fi fost surprinși că oameni „vii" au apărut în Rusia captivă și înlănțuită, eurasiaticii i-au privit fix; și totul la ei părea frumos și potrivit, măcar pentru că se aflau în Rusia, așezați pe pământul lor natal, „crescând în mod natural și organic din continentul popoarelor".Să-i lăsăm pe acești oameni noi, această „nouă clasă conducătoare" să se adune și să se cristalizeze în jurul „hoților", al celor nechibzuiți și slabi de minte, „poporul nu a avut de ales", să decidă eurasiaticii; din cauza sărăciei și slăbiciunii noastre, lumea rusă a convergut ca o pană spre „hoți". În acești „hoți", eurasiaticii au văzut „întruchiparea elementului statal". Ei au fost hipnotizați de patosul bolșevic al „conducerii naționale", patosul voinței puternice al Partidului Comunist, deși slab și fals în ideologia sa, dar „imperios până la punctul tiraniei". În munca lor practică, comuniștii i-au selectat involuntar pe cei „sănătoși și adaptați" și i-au orientat imperios către implementarea unor obiective naționale și statale reale, deși ghicite inconștient. „La urma urmei, autorii eurasieni au recunoscut de mult că revoluția a dat naștere la..."*„eroi incontestabili* ai răului și distrugerii..." Acum ei subliniază - nu doar distrugerea. Căci în patosul imperios al internaționalei comuniste, elementul popular „a simțit prezența formală a calităților statalității și puterii de care avea nevoie", și-a găsit în el centrul de cristalizare și accentul. În realitate, comuniștii s-au dovedit a fi „instrumente

inconștiente ale statalității degenerate". Ei au purtat asupra lor, deși împotriva propriei intenții și voințe, un „popor nou", o nouă clasă conducătoare. Într-un anumit sens, conform evaluării eurasiatice, bolșevicii au salvat cumva Rusia - de la anarhie, în orice caz. Și, prin urmare, eurasiaticii vor în mod conștient să fie „ *cercetători* ai bolșevismului modern", „ *cercetători* ai statalității sovietice" - în psihologie și tip, în patos și structură internă. Ei vor și cer egalizarea cu exemplul și tipul bolșevic, schimbând doar „principiul constructiv" de la lipsit de Dumnezeu la religios. În mod ciudat, ei nu observă și nu înțeleg cât de mult „tipul" formal al maximalismului bolșevic reflectă și exprimă esența sa lipsită de Dumnezeu, inumană, demonică, dar Ei nu simt că, având în vedere fundamentele „polare", se vor dovedi necesare tipuri diferite de „metode și forțe" străine.

Eurasianiștii și-au format ideea complet nejustificată că revoluția, într-un fel, s-a încheiat deja și că topirea noii Rusii a fost finalizată. Privind la construcția socială imaginară, atrași de „pasiunea modernă pentru o structură solidă și maximalism", eurasianiștii au trecut cu vederea însăși esența procesului rusesc. În mod ciudat, au devenit surzi la tulburarea spirituală care, în realitate, umflă și explodează suprafața istorică. Atenția eurasiatică a fost împrăștiată pe suprafața socio-politică; în percepția eurasiatică, întreaga tragedie acută și puternică a tulburărilor rusești este estompată și se estompează. În interiorul Rusiei, în adâncurile existenței și spiritului rusesc, o luptă mortală continuă să se desfășoare, o luptă între principii diferite și incompatibile și poate că tocmai acum se află la apogeu și tensiune. Masa incandescentă și topită a poporului este încă în flăcări, tremurăturile vulcanice nu au încetat, iar principalul proces de cristalizare abia a început.

Încrederea naivă în munca organică a forțelor subconștiente întunecate se combină în conștiința eurasiatică cu o intoxicație teribilă, deși visătoare, cu putere. Căci „doar o singură putere puternică este capabilă să conducă cultura rusă prin perioada de tranziție, *canalizând și direcționând patosul revoluției* ". În această putere puternică, elementul popular însuși se va regăsi și se va modela, se va întruchipa și se va realiza în ea.

Eurasiaticii recunosc, desigur, că „răul este într-adevăr *puternic în lume* ". Dar au o idee vagă și naivă despre căile și mijloacele de combatere a răului pentru ei înșiși și pentru alții. Par să viseze la autoîmblânzirea elementelor rebele prin voința organizatoare,

puternică a oamenilor „puternici” născuți de ei și care îi întruchipează. Trec cu vederea și subestimează motivele rebeliunii răuvoitoare și ale freneziei obsesive în procesul de creștere organică și formare a unui „popor nou, nu mai puțin rus” decât cel precedent, pe care îl preamăresc. Uită de inerția încăpățânată a răului, care a fost absorbită în însăși constituția spirituală a poporului, uită de nihilismul, ateismul și teomahismul care au urcat în sânge și spirit. Desigur, nici națiunile, nici indivizii nu se transformă vreodată în „rău” pur, ei sunt și devin *doar „răi”* , doar purtători ai răului - dar acest „doar” restrictiv nu trebuie exagerat. Căci „răul” nu este ceva extern și nu se atașează de „purtătorii” săi ca o povară suplimentară; Ea devine o lege internă fatală pentru ei, îi descompune ontologic pe „purtătorii” săi și îi poate aduce la o dezintegrare completă și ireversibilă – în insensibilitate și impenitențe împietrite. Otrăvurile spirituale au fost profund absorbite în viața rusă și vor continua să fumege și să miroasă în ea mult timp de acum încolo. Și, bineînțeles, nu numai „vechea clasă conducătoare” este ulcerată și otrăvită de otrăvurile decăderii istorice, ci într-o măsură mult mai mare cea „nouă”, născută și semănată în revoltă și răutate. Și este zadarnic și naiv să speri la estomparea și auto-eroinizarea acestor otrăvuri, la auto-slăbirea și auto-neutralizarea lor. Eurasiaticii trag prea repede concluzia de la falsitatea incontestabilă a materialismului istoric și a ideologiei comuniste la prăbușirea sa naturală, practică. Iluziile expuse și-au păstrat farmecul fatal și puterea malefică asupra oamenilor timp de secole, iar voința umană păcătoasă, slabă în bine, încăpățânată și încăpățânată în rău, nu este capabilă să se elibereze de teribila lor intoxicație fără ajutorul harului. Eurasienii au o anumită disponibilitate grăbită *de a se distrage* de la rău, în încrederea lor excesivă în legea imaginară a eterogoniei istorice a obiectivelor. Li se pare că „pierderile și sacrificiile suferite în perioada dominației materialismului istoric *pot fi răscumpărate prin revelarea esenței lucrurilor* care se întâmplă în această perioadă...” Ei uită cumva că aceste „pierderi și sacrificii” sunt numărate în întuneric și mii de suflete vii, torturate, amărâte și pervertite... Există ceva din cea mai stupidă iluminare în ideile eurasiatice despre lupta împotriva minciunii și răului - un amestec fundamental depășit de tolstoism și rousseauism. Ca și cum, de fapt, întreaga chestiune teribilă a purificării și transformării spirituale poate fi redusă la o schimbare a ideologiilor, la înlocuirea unui „program” cu altul, „clar și precis”, ca și cum totul ar depinde de chibzuință, perseverență și tenacitate...

3

Eurasianiștii acceptă revoluția în fapt și înfăptuirea ei. Și, în același timp, în conformitate cu presupusa lege a eterogoniei istorice a obiectivelor, ei subliniază discrepanța și inconsecvența ontologiei revoluționare și a planurilor liderilor empirici și autorilor tulburărilor, grupul comunist cu voință puternică. Eurasianiștii resping decisiv și tărăgănit ideologia comunistă, sistemul „economismului militant" și al materialismului istoric și admit că chiar și acum aceasta „se confruntă cu colapsul final", „piere fără îndoială și în cele din urmă", descompusă în chiar mărturisitorii săi „prin conștiința impracticabilității și neviabilității sale". Eurasianiștii nu admit stabilitatea ideologiei comuniste în Rusia și pentru că este rodul unei culturi „europene" străine, ultimul cuvânt și desăvârșirea „europenismului" și, prin urmare, nu este periculoasă pentru sufletul „eurasiatic" autodeterminant. Prin forța evenimentelor, ea va dispărea inevitabil și deja se dispărea. Și prin urmare, eurasiaticii devin speriați și speriați de soarta „noii clase conducătoare", formată și ținută laolaltă pe „tensiune" comunistă. Pentru a salva revoluția în realizările și rezultatele sale socio-ontologice, pentru consolidarea marii schimbări național-statale care s-a realizat în cadrul ei, este necesar să se înlocuiască ideologia comunistă epuizată cu un sistem de idei nou, organic. „Ideea falsă, satanică și malefică, dar enormă a comunismului" trebuie contracarată cu o idee nouă, „egală" cu ea ca arie de aplicare globală, amploare și acoperire - este necesar să se găsească și să se contracareze cu o nouă „idee conducătoare". Ea poate și trebuie să fie găsită și auzită „în adâncurile situației spirituale generale a momentului și epocii", căci „sămânța unei idei este însăși viața". Această nouă ideologie trebuie să devină imediat o forță reală - „ideile trebuie să aibă un aparat de acțiune directă". Noua „idee trebuie să înlocuiască statul, centrul și liderul pentru noi până când statul nostru, centrul și liderul vor fi cu adevărat create, realizate de idee." Așa spun eurasienii. Și acest lucru este posibil doar prin crearea unui nou „partid", într-adevăr, un partid de un tip și sistem special. În acest tip și sistem, eurasianiștii încearcă să ia în considerare exemplul și lecția bolșevismului. Acesta este un singur partid, care guvernează, excluzând „sistemul de partide" în sine, adică pluralitatea grupărilor de partid. Acest nou partid se formează și trebuie să se formeze pe baza unei viziuni asupra lumii unice și generale, concrete și atotcuprinzătoare. Nu este vorba de o simplă unificare dintr-un motiv privat și în scopuri private, chiar și politice, ci de o „uniune ideologică statală" puternică și strictă, un fel de „ligină ideologico-politică". Se

formează pe baza selecției, dar a unei selecții organice, create de viața însăși. În dezvoltarea și creșterea liberă, dirijată intern a „personalității naționale simfonice", în ordinea diferențierii sociale naturale și necesare, se distinge și se formează o „personalitate conciliară" unică de ordinul doi, „clasa conducătoare", iar în ea, ca centru și nucleu al său, ca nucleu viu al său, se distinge un anumit „activ de stat".— acesta este „unicul partid conducător". Sistemul de conexiuni organice continue și neîntrerupte dintre cele șapte straturi, niveluri și concentrări ale ființei sociale asigură o corespondență directă și imediată între ele în gândire și voință. Exprimându-și și afirmându-și gândirea și voința, stratul conducător și partidul conducător exprimă astfel voința generală „inconștientă, spontană", dar fermă, națională, pe care o poartă în sine, o cunosc și o recunosc. Ele „formulează viziunea populară asupra lumii", în masele populare „doar una inconștientă, deși definită". Atât gândirea, cât și voința stratului conducător „în condiții normale sunt, în ansamblu și în principal, doar o individuare și o concretizare a conștiinței populare", iar „esența acestui proces de individuare și concretizare este organică". Voința populară este exprimată și realizată organic în oameni puternici, într-o minoritate puternică și unită. Într-un organism național-statal viu și sănătos nu pot și nu ar trebui să existe contradicții interne, divergențe și tensiuni. Și, prin urmare, conducerea autoritară a poporului de către o singură minoritate autorizată nu numai că nu include elemente de violență și dictatură, ci, dimpotrivă, reprezintă o implementare consecventă a principiului guvernării populare. Minoritatea „conducătoare" exprimă organic și invariabil voința autentică, deși inconștientă, a poporului, o întruchipează și o personifică și o transformă într-o ideologie coerentă. Exprimându-și viziunea asupra lumii și punând în aplicare voința sa, guvernul exprimă și implementează astfel viziunea asupra lumii și voința poporului. Viitorul partid de guvernământ este înfățișat de eurasiatici în trăsături patetice și eroice. „Un partid care răspunde tradiției și nevoii regiunii (eurasiatice) pentru un guvern puternic și unit; un partid a cărui legătură de fier este impregnată de spiritul fraternității; un partid cu propriile simboluri și misticism; un partid care folosește și include nevoile și abilitățile sectarismului rus și le transformă în slujirea poruncilor morale ale Bisericii și a afacerilor statului secular; un partid care construiește cultura ca sistem..." - Acesta este un partid cu majusculă. Și nu mai este pars civitatis, ci pars mundi („Nu o parte a societății, ci o parte a lumii" —într-o minoritate puternică și unită. Într-un organism național-statal viu și sănătos nu pot și nu ar trebui să existe contradicții interne, diferențe și tensiuni. Și, prin urmare,

conducerea autoritară a poporului de către o singură minoritate autorizată nu numai că nu include elemente de violență și dictatură, ci, dimpotrivă, reprezintă o implementare consecventă a principiului guvernării populare. Minoritatea „conducătoare" exprimă organic și invariabil voința autentică, deși inconștientă, a poporului, o întruchipează și personifică și o transformă într-o ideologie coerentă. Exprimându-și viziunea asupra lumii și punând în aplicare voința sa, guvernul exprimă și implementează astfel viziunea asupra lumii a poporului și voința poporului. Partidul care va veni la guvernare este înfățișat de eurasiatici în trăsături patetice și eroice. „Un partid care răspunde tradiției și nevoii regiunii (eurasiatice) de a avea un guvern puternic și unit; un partid a cărui legătură de fier este impregnată de spiritul fraternității; un partid cu propriile simboluri și misticism; un partid care folosește și include nevoile și abilitățile sectarismului rus și le transformă în slujirea poruncilor morale ale Bisericii și a afacerilor statului secular; un partid care construiește cultura ca sistem..." — Acesta este un partid cu majusculă. Și nu mai este pars civitatis, ci pars mundi („Nu o parte a societății, ci o parte a lumii" —într-o minoritate puternică și unită. Într-un organism național-statal viu și sănătos nu pot și nu ar trebui să existe contradicții interne, diferențe și tensiuni. Și, prin urmare, conducerea autoritară a poporului de către o singură minoritate autorizată nu numai că nu include elemente de violență și dictatură, ci, dimpotrivă, reprezintă o implementare consecventă a principiului guvernării populare. Minoritatea „conducătoare" exprimă organic și invariabil voința autentică, deși inconștientă, a poporului, o întruchipează și personifică și o transformă într-o ideologie coerentă. Exprimându-și viziunea asupra lumii și punând în aplicare voința sa, guvernul exprimă și implementează astfel viziunea asupra lumii a poporului și voința poporului. Partidul care va veni la guvernare este înfățișat de eurasiatici în trăsături patetice și eroice. „Un partid care răspunde tradiției și nevoii regiunii (eurasiatice) de a avea un guvern puternic și unit; un partid a cărui legătură de fier este impregnată de spiritul fraternității; un partid cu propriile simboluri și misticism; un partid care folosește și include nevoile și abilitățile sectarismului rus și le transformă în slujirea poruncilor morale ale Bisericii și a afacerilor statului secular; un partid care construiește cultura ca sistem..." — Acesta este un partid cu majusculă. Și nu mai este pars civitatis, ci pars mundi („Nu o parte a societății, ci o parte a lumii" —*lat., - nota ed. NM),* - „purtătorul și expresia nevoilor și voinței marii «partis mundi» - Eurasia" ... În minoritatea aleasă și selectă, cu voință puternică, viața poporului își primește și își găsește unitatea, își găsește chipul. Eurasienii fac o rezervă: „în sine" statul este doar o „formă"; și totuși,

conform afirmației lor, „sfera statală ar trebui plasată pe primul loc în ierarhia sferelor culturale, al căror expresor și purtător predominant este clasa conducătoare". Căci în stat, în organizarea statală, unitatea vieții culturale este realizată și exprimată mai întâi și pe deplin. În el și numai în el „subiectul cultural" simfonic primește „ființă personală reală". Și de nicăieri, decât din sfera „personală", în primul rând statală, se poate obține organizare și plenitudine „personală". Prin urmare, nu numai sferele „material-culturale", economice și tehnice se găsesc în poziții subordonate, ci și „sfera creativității spirituale". Este adevărat, ambele sfere au propria lor existență și gravitează spre propriile centre, fiecare străduindu-se să devină un subiect „conciliar", compus din personalități „conciliare" de ordin inferior. Dar supremația statului se va extinde și la ele, sub forma unei intervenții de îndrumare și direcționare, căci, fiind una dintre sferele private, statul este, în același timp, un întreg, „se corelează" cu alte sfere private, „ca întreg cu părțile sale". „Nu ar trebui să existe organizații sau asociații extraguvernamentale", afirmă eurasianiștii, dar „fiecare organizație ar trebui să fie și un organ al statului". „Clasa conducătoare nu este același tip de subiect ca și subiecții economiei și culturii spirituale; este, cum ar spune, generată de aceștia, astfel încât să se poată auto-domina prin intermediul ei". Originea organică a guvernului și a clasei conducătoare în conceptele eurasiatice elimină pericolul fundamental al violenței. Eurasiaticii sunt de acord că, în existența empirică și reală, „statul se străduiește întotdeauna să-și extindă sfera și să dizolve individualul și privatul". Mai mult, „statalitatea este întotdeauna amenințată de o prăpastie între popor și clasa sa conducătoare, o încălcare a interacțiunii lor organice". Dar aceasta se referă la domeniul inevitabilelor imperfecțiuni și incompletitudini empirice. Iar misiunea „artei de stat" este de a-și găsi în fiecare moment propriile măsuri sănătoase pentru păstrarea echilibrului corect și adecvat al vieții.

Ideea depășirii spirituale a tulburărilor rusești și-a epuizat avântul și a devenit meschină în eurasianism. Eurasienii nu au înțeles, nu au putut înțelege nici sensul, nici dimensiunile, nici complexitatea acesteia; au simplificat-o, au înlocuit-o cu alta, poate mai simplă, dar și goală și periculoasă. Depășirea spirituală a tulburărilor nu se poate limita la analiza și judecata evaluativă emoțională. Trebuie să fie eficientă, creativă și laborioasă. Trebuie să fie o pocăință bucuroasă, o ispravă viguroasă de transformare națională. Această transformare are deja loc - martiriul Bisericii Ruse, persecutată și rătăcitoare, dar triumfătoare în spiritul și puterea lui Ilie [6] , mărturisește această binecuvântată

renaștere a sufletului rus . Și astfel, eurasienii au văzut cum adevărata Rusie se creează nu acolo unde este, nu în fortăreața spiritului ortodox, ci printre „hoți". Eurasienii, în maniera veche a intelectualilor, au redus întreaga problemă teribilă și tragică a degenerării și transformării religioase și culturale la sarcina de a crea un nou *curent* , un nou partid, unic, care trebuie să readucă „noua clasă conducătoare" aruncată în afara furtunilor revoluționare, să o organizeze în jurul său cu autoritate tiranică și să devină fundamentul și forța sa călăuzitoare. Să presupunem că acest lucru se întâmplă uneori în realitatea istorică, vine un Bonaparte „uman particular" sau „multi-uman". Este aceasta soluția la problema renașterii culturale și a restaurării religioase a unui popor zdruncinat de tulburări?... Eurasienii au schimbat sarcina complexă și dificilă a renașterii religioase și creative cu prostia exercițiilor ideologice. Să presupunem că ideologia comunistă, nesemnificativă conform judecății finale, se evaporă, dar nu lasă în urmă o moștenire și consecințe bolnave și otrăvitoare în sufletele celor bolnavi și otrăvitori? Și s-a vindecat sufletul posedat de ea? Și îl vor vindeca „ideile"? În esență, eurasienii încearcă să transfere oamenii devastați de la o obsesie la alta, la *„supunere"* față de o altă idee nouă, eurasiatică. Și mai întâi de toate, să ne întrebăm: este sufletul un vas gol în care conținutul ideologic poate fi ușor și arbitrar schimbat? Cu greu. Eurasianiștii cred atât de orbește în forțele subconștiente ale elementelor rusești, încât așteaptă literalmente ca sufletul devastat să se umple singur și din sine, fără ispită și fără eroism, în procesul de creștere organică cu ideologie absolută... Eurasianiștilor li se pare că libertatea empirică în raport cu adevăratele scopuri și sarcini poate fi exprimată doar în *gradul în care*aproximare și perfecțiune, doar în gradul de conștiință și zel, doar în a face sau a nu face. Nu simt teribila libertate a rezistenței directe, alegerea minciunii și a răului. Și tocmai de aceea nu înțeleg pe deplin tragedia rusă ca o ispășire creativă pentru păcat și vinovăție. Se mulțumesc cu declararea semnificației „absolute" a noii culturi ruse emergente. Există o naivitate ciudată și teribilă în ideile eurasiatice despre schimbarea ideologiilor și o uitare completă a tragediei acute a proceselor religioase-istorice.

Eurasiaticii se consideră „al treilea maximalism" [7] . În realitate, desigur, niciunul dintre aceste pretinse maximalisme nu a fost un maximalism autentic – nici cel negru, nici cel roșu, nici noile modele negru și roșu. Căci toate acestea sunt „maximalisme" *ale mijloacelor, nu ale sarcinilor* . Și în toate cele trei cazuri, sarcinile dificile și plictisitoare ale vieții reale sunt reduse la nivelul și limitele construcției sociale externe și chiar ale simplei organizări, cu o teribilă

insensibilitate față de problemele tragice ale creativității spirituale și culturale. În toate cele trei cazuri, simplificarea spirituală, sărăcirea și slăbiciunea sunt evidente, acoperite de licențiozitatea pasiunilor și a tiraniei. Și iată ceea ce au în comun. O altă trăsătură comună este legată de aceasta – cea mai mare îngustime spirituală, spiritul cercului, spiritul de autoexaltare și disprețul complet față de om, față de libertatea umană. Din slăbiciunea interioară dispare înțelegerea că doar libertatea este un mediu suficient și necesar pentru o autodeterminare creativă autentică și o creativitate autentică. Patosul epuizat al creativității este înlocuit de patosul distribuției și al „conducerii" prin maximalismul puterii, nu doar îndrăzneț, ci și obraznic. Și în eurasianism, cu toate declarațiile de „nepartizanism", se acumulează și se încinge spiritul intoleranței misantropice, spiritul setei de putere și al înrobirii. În ele, toate perspectivele, toate orizonturile sunt distorsionate. Sub acoperirea exilului organic, eurasianiștii subordonează deschis și deschis toată viața umană curții și analizei cercurilor. Ei creează lanțuri ideologice pentru aceasta. În eurasianism, cea mai rea și mai periculoasă trăsătură a vechii psihologii intelectuale renaște - împărțirea tuturor lucrurilor în „dreapta" și „stânga", în „demn de încredere" și „nedemn de încredere", sub noi denumiri „vechi" și „nou", „european" și „eurasiatic". Eurasianismul, în structura sa psihologică, este ultima tendință a intelectualității, combinând toate viciile anterioare. Întreaga sarcină se reduce la captivarea în ascultare, la „supunerea față de idee". Tipul psihologic rămâne același, țesătura spirituală nu se va reînnoi, ci se vor schimba doar liderii orbi ai maselor încă oarbe. Aici, eurasienii răstoarnă perspectiva. O adevărată „ideologie" religioasă este o cale sau un pas spre credință și nu un fruct copt. Ea mărturisește, mărturisește, imprimă experiența rugăciunii și se naște din ea. Credința nu crește din idei, iar ideile pot strangula sufletul, pot înăbuși însăși posibilitatea credinței în el. Ar trebui cel puțin să ni-l amintim pe Dostoievski, care cu o perspicacitate strălucită a expus înșelăciunile și farmecele ideilor și ideologiilor onirice, puterea lor vampirică devastatoare asupra sufletului...

Din punctul de vedere eurasiatic, omul „exprimă" întotdeauna, niciodată nu creează. Și, prin urmare, întreaga sarcină a organizării sociale se reduce la faptul că fiecare se exprimă nu pe sine, nu pe sinele său izolat, ci acel întreg superior de „catedrală" căruia îi aparține organic și sângeros. Fiecare trebuie să se transforme într-un „ *organ* "„cea mai înaltă personalitate conciliară". Eurasienii reînvie vechiul vis al unui fel de socializare a omului. Pentru ei, ordinea este inversată:

„voința generală” nu este alcătuită și contopită din voințe personale, ci este revelată și manifestată în ele - în fiecare în felul său propriu și special, unită într-o diversitate armonioasă. Și întregul proces este determinat din spate, din adâncurile întunecate ale subconștientului poporului. Eurasienii cred în posibilitatea și realitatea voinței generale a poporului. Pentru ei, este un fel de instinct înnăscut, „inconștient, elementar” și totuși „definit”. Și tot ce rămâne este să o auzim și să o recunoaștem în noi înșine și să o ridicăm la nivelul cunoașterii raționale într-o formulare ideologică clară și distinctă. Într-o insensibilitate naivă și stranie, eurasienii nu observă că voința poporului este în ezitare și discordie, că „cosmosul poporului” nu are niciodată o singură față. Nu numai pentru că o singură față se manifestă într-o multitudine de fețe. În aceasta și în tragedia spiritului național - și o tragedie inevitabilă - este că în multiplicitatea fețelor empirice dezvăluie mai mult de o față. Căci componentele procesului complex și confuz al vieții național-istorice, multiplele căi personale, tind nu spre una, ci spre multe limite - și spre limite reciproc incomensurabile și chiar polare. În ciocniri și lupte, în dezacorduri și dispute, se reflectă multiplicitatea ireductibilă a alegerilor și pasiunilor umane, divergente în sens și semn, adesea multifațetate, dar libere. Există întotdeauna o multitudine de „voințe naționale”, cu sensuri diferite și onoruri diferite, și acestea nu se îmbină niciodată organic într-o unitate simfonică. Dar în zgomotul vag al opiniilor contradictorii, se aude și răsună întotdeauna vocea adevărului poporului. Să presupunem că un „popor nou” s-a născut în Rusia și își mărturisește voința. Nu poate „spiritul național” să orbească, iar „voința națională” să se piardă, să cadă în frenezie și înșelăciune? Desigur, atât revoluția, cât și bolșevismul au exprimat și întruchipat ceva „popular” și „organic” - dar ce fel de bine sau fals? Și intoxicația beată a răutății și urii, și răzbunarea frenezie, violență, obsesie și revoltă — toate acestea sunt, într-un anumit sens, cu adevărat „populare”. Și dacă Lenin și alți „hoți” exprimă cu adevărat „ceva” din spiritul poporului, dacă noua clasă conducătoare „exprimă parțial în sine, ca într-un microcosmos, cosmosul poporului” — nu rămâne superfluu să ne întrebăm ce exprimă ei și dacă totul este bine în „cosmosul poporului”. Eurasiaticii meditează la „puterea și durata” bolșevismului, ghicesc un fel de „acceptare” tăcută din partea poporului, cel puțin pentru o vreme — oare bolșevicii cunosc cu adevărat vreun secret al spiritului poporului, nu posedă vreun cuvânt secret rusesc?... Să presupunem că știu; dar nu este acesta un cuvânt de vrăjitorie și de tâlhar, o vrajă demonică de dragoste, care ademenește și flatează subteranul rebel al unui suflet bolnav?...

În utopia eurasiatică, motivele teoriei organice și cele ale raționalismului iluminist, cel mai acut, sunt împletite și sudate contradictoriu. Aici, eurasienii repetă marxismul, în toate inconsecvențele sale interne, cu combinația sa de fatalism evolutiv și patos revoluționar. În mod ciudat, acțiunea revoluționară în marxism este justificată și justificată în ultima analiză tocmai din fatalismul istoric, deoarece o minoritate revoluționară activă ghicește și recunoaște „tendințele naturale de dezvoltare", exprimă și creează cea mai înaltă necesitate istorică. Într-un anumit sens, marxismul, ca filozofie istorică, completează dialectica gândirii protestante. Reforma a început cu frica de om, cu disperarea în fața slăbiciunii și insignifianței sale, cu o supraestimare terifiantă a puterii lui Dumnezeu. Și în revelația sa internă s-a transformat și a emanat umanism lumesc, fără Dumnezeu și luptător împotriva lui Dumnezeu. În perspectiva protestantă, libertatea umană a dispărut complet și a fost exclusă, dar tocmai din acest motiv omul s-a dovedit a fi un fel de mediu al harului irezistibil. Toate acțiunile umane au fost atribuite voinței și puterii lui Dumnezeu. Soarta lumii și a istoriei s-a dovedit a fi calea lui Dumnezeu, calea auto-revelării și auto-realizării lui Dumnezeu. În lume și în om, Dumnezeu a devenit el însuși pentru prima dată. Hegel a dezvăluit acest secret al protestantismului, iar Feuerbach l-a desăvârșit. În interiorul granițelor protestante, din acest fatalism irezistibil, din această captivitate a individului în textele sorții viclene, „rațiunea vicleană", a rămas o singură ieșire - în subiectivismul formal de tip kantian, care descompune obiectivitatea istorică, amenințând rigorismul slab de voință al judecății și evaluării solitare. Eurasienii i-au crezut pe cuvânt că singura salvare de la acest individualism sectar și rațional, cu dezintegrarea sa atomistă, poate fi găsită în „idealismul obiectiv", care implică principii ideale în procesul obiectiv al lumii într-o asemenea măsură încât linia dintre „ar trebui" și „a exista" este șterearsă și își pierde orice sens. Căci „ar trebui" este determinat de încă o transformare a „existenței". Eurasienii s-au încurcat în dialectica filosofiei „europene"; s-au condus singuri în fundăturile protestantismului. Istoriosofia eurasiatică nu s-a epuizat, nu s-a purificat în ispita dătătoare de viață a experienței și reflecției bisericești. Este complet blocată într-un cerc vicios al sărăcirii reformatoare. Iar eurasienii repetă și reînviază visele întârziate și depășite ale „Occidentului eretic", pe care ei înșiși le denunță. În percepția eurasiatică, misterul feței poporului, misterul elementului poporului, ascunde marele și teribilul mister al chemării poporului. *Chip și chemare*, ele nu coincid și nu este întotdeauna posibil să ghicim al doilea din primul. Și nu numai atunci când prin

chip național înțelegem înfățișarea empirică a poporului, filmată și imprimată la o anumită vârstă a existenței sale istorice, ci chiar și atunci, dacă în intuiția sintetică luăm în considerare întreaga totalitate vie a forțelor și posibilităților naturale ale „spiritului național". Căci chemarea națională nu se epuizează prin autorealizarea unui chip natural și unic. În cuvintele tăioase ale lui Vl. Soloviov. „ideea de popor nu este ceea ce gândește el despre sine în timp, ci ceea ce gândește Dumnezeu despre el în eternitate" [8] . Chemarea este o chemare și o sarcină stabilită nu numai pe un plan empiric, ci în cel superior și cel mai înalt, în planul și voința lui Dumnezeu. Poate să nu fie recunoscută, să nu fie stăpânită de voința istorică a poporului, poate fi respinsă de aceasta, nu numai să nu fie realizată. Poate fi înlocuită de alegeri false și mincinoase, sarcini auto-inventate și păcătoase. Și atunci sufletul poporului se va întuneca și se va goli, deși pasiunile rebele vor exploda în el cu o flacără furtunoasă. Poate că va veni ceasul trezviei și al pocăinței. Și în ispita strictă, poporul se va întoarce la chemarea sa - dar nu se va întoarce prin autoafirmare, nu prin mândrie, nici măcar a unui element foarte sângeros și nativ, ci prin abnegație, printr-un refuz hotărât, printr-o eliberare pocăită de o moștenire grea și fatală, de alegerile false anterioare și de povara istorică rea a pasiunilor perverse și a iubirii dăunătoare generate de acestea. Mult timp, pentru totdeauna, cicatrici și cusături tragice, urme ale căderilor trecute în păcat, rămân pe chipul istoric al poporului. Și în lumina chemării cerești, ele ies și mai pregnant în evidență. „O, nevrednic de chemare, ești chemat!" [9] - aceasta este principala tensiune a existenței istorice a poporului. Dar calea istorică a popoarelor nu este niciodată „calea grâului" [10] , calea dezvoltării. Fie este o ispravă, isprava de a recunoaște și realiza cea mai înaltă chemare, fie o cădere, rezistență, apostazie, nerecunoaștere și nerealizare a adevăratei chemări și sarcini.

4

Eurasienii se simt și se definesc ca „conștiințe ale unicității culturale rusești". Și cu mare perseverență și tenacitate selectează și acumulează semne și dovezi ale acestei unicități. Această înregistrare demonstrează o putere de observație considerabilă. Dar eurasienii își gestionează slab registrele și au o înțelegere vagă a adevăratei lor semnificații. Ei descoperă unicitatea peste tot, de la „locul dezvoltării" până la sfera religioasă. Cu mare atenție, ei descriu în detaliu

„particularitățile geografice ale Rusiei", subliniază unicitatea compoziției etnice, fără a uita nici măcar de particularitatea coeficientului rasial de hemaglutinare a popoarelor continentului eurasiatic. Sunt ocupați cu morfologia Rusiei-Eurasiei și acest lucru le atrage toată atenția. Unitatea geografică și unicitatea teritoriului „eurasiatic" îi uimește atât de mult *încât, în ideile lor, adevăratul subiect al procesului și formării istorice se dovedește a fi, cum ar spune, teritoriul* , nu chiar popoarele. Prin urmare, istoria poporului rus se dizolvă pentru ei în istoria Eurasiei ca mediu unic și „loc de dezvoltare". Este adevărat, teritoriul însuși *se schimbă* în cursul istoriei, sub „presiunea psihică și fizică" a popoarelor care îl locuiesc. Dar, în același timp, tocmai teritoriul este faptul și factorul fundamental în procesul istoric. Eurasienii *nu neagă* prezența și realitatea „principiilor non-locale", dar aceste principii sunt inevitabil refractate prin „locuri de dezvoltare" și îmbrăcate în „veșminte locală". Acest lucru se aplică chiar și „principiilor religioase". Aici, conform judecății eurasiatice, avem în fața noastră *același principiu general ca începutul „vieții "*. Și așa cum „principiul general al vieții" este realizat într-o multitudine de specii și tipuri „locale" și numai în ele, tot așa „principiile religioase" primesc o expresie diversă în funcție de „locurile de dezvoltare" și pot fi realizate doar în totalitatea acestor expresii „locale". „Principiile religioase" sunt astfel introduse în compoziția unicității cultural-tipice, într-o multitudine de „veșminte locală", în fiecare tip în felul său. Și, păstrând această unicitate, eurasienii se tem să atingă și să schimbe aceste „veșminte". Există în aceasta o tentă ascuțită de relativism religios. Ca și cum toate religiile și formele religioase istorice ar putea fi de fapt considerate „individuări" egale sau întruchipări ale unui element religios comun, ale acelorași „principii religioase".

Istoriosofia eurasiatică a fost construită conform tipului morfologic. Eurasienii rămân morfologi, începând cu vechile discuții despre „Europa și umanitate" și terminând cu cele mai recente „fundamente ale politicii". Din punct de vedere morfologic, Rusia este un organism viu special și particular, independent, o „personalitate culturală aparte". Din acest punct de vedere, fiecare subiect real al procesului istoric este un fel de „personalitate simfonică", înzestrată de la naștere și chiar din eternitate cu înclinații și structuri speciale și definite, care trebuie dezvăluite și, în existența istorică, sunt dezvăluite organic în sistemul existenței național-culturale - întotdeauna cu o incompletitudine și o imperfecțiune insurmontabilă, nu într-una, ci în mai multe încarnări alternante, fiecare dintre acestea la locul și la

timpul său fiind legitimă și necesară, așa cum este întregul set de încarnări succesive legitime și necesare. Problemele de originalitate, distinctivitate, fidelitate organică față de un tip înnăscut sau dat - aceste probleme morfologice sau sociologice ocupă întregul orizont eurasiatic. Și, în același timp, se pare că morfologia istorică epuizează până la fund sensul și conținutul problemei cultural-istorice.

Întâlnim pentru prima dată, dar cu o claritate deplină, înțelegerea morfologică a originalității rusești la Prințul Vl. Odoevski. În viziunea sa, națiunile și toate societățile umane sunt „organisme vii", organisme închise și impenetrabile unele față de altele. Și fiecare dintre ele este alcătuită după propriul său tip și în ea trece destinul său istoric, de la copilărie până la sfârșitul bătrâneții. Istoria omenirii este alcătuită din combinarea și schimbarea destinelor unor oameni atât de diversi și unici. În soarta Europei moderne, Odoevski vede toate urmele decăderii senile, epuizarea forței și a voinței, dezintegrarea organică și discordia sferelor individuale ale vieții. Un popor nou, proaspăt și tânăr crește pentru a-i înlocui pe cei pe moarte, plin de putere, „neimplicat în crimele lumii vechi". Herzen pare să continue schemele istoriosofice ale lui Odoevski. Dar în Herzen acestea sunt pline de conținut factual abundent, primesc o strălucire logică și o monedă. Sensul rămâne același. În alternanța timpurilor, popoare, organisme naționale, diferite și neînrudite între ele, așa cum diferite și neînrudite între ele sunt specii animale individuale, se înlocuiesc reciproc. Și fiecare își urmează propriul drum, propriul cerc de dezvoltare, de la naștere până la moarte. Fiecare viață națională este conturată și limitată în posibilitățile sale de compoziția înnăscută a forțelor și înclinațiilor - și numai într-un vis neputincios poate rupe acest cerc fatal. Occidentul moare după lungi secole de viață glorioasă și după o bătrânețe lipsită de glorie, neputincios să-și realizeze ultimul vis și gând - „socialismul". Și acum apare pe scena istorică un nou trib, un nou popor, fără un trecut împovărător, cu un exces de putere și voință de forță - slavii și Rusia. Există o fericire secretă în faptul că compoziția organică a tribului slav corespunde exact idealului prețuit de Occident, care se abate fatal de tipul organic vest-european. Și, prin urmare, lăsată de capul ei, fidelă unicității sale, tipului său de viață, Rusia își va urma inevitabil propriul drum special, diferit și distinct de cel european; și în dezvoltarea sa organică va realiza visul socialist. Căci așa s-a format organismul său viu, așa s-a născut. În înțelegerea lui Herzen, istoria lumii, istoria „omenirii", este alcătuită din cicluri închise și multiple, care coincid în timp sau se înlocuiesc reciproc. În esență, aceasta este vechea teorie biologică a constanței speciilor

multiple, transferată în domeniul istoric. Așa se formează *teoria tipurilor cultural-istorice* . Este ciudat de spus, dar Herzen este cel care este terminat în cartea sa de Danilevsky, iar după plictisitorul Danilevsky, genialul Leontiev [11].Pentru Leontiev, istoria este biologie umană. Sincer și deschis, el subordonează viața popoarelor și a societăților umane legilor generale și imuabile ale embriologiei organice. Atât conceptele și ideile istorice ale lui Danilevsky, cât și ale lui Leontiev provin din biologie. Există o multitudine de tipuri cultural-istorice, închise unele față de altele în viața și dezvoltarea lor și limitate în caracterele lor înnăscute, dar care se ciocnesc în lupta pentru existență. Fiecare are totul al său. Fiecare are propriile sarcini, căci acestea sunt stabilite în tipul înnăscut și sunt reduse la plenitudinea și manifestarea multicoloră a feței sale. Fiecare are propria limită fatală a vieții. Sensul existenței național-istorice constă în plenitudinea înfloririi și apoi - în degenerarea și moartea. Occidentul este deja pe moarte, presupunerea lui Leontiev despre Rusia este dublă. Drama religioasă dureroasă și chinuitoare a lui Leontiev nu ar trebui să ascundă faptul neașteptat că el nu a avut o filozofie creștină a istoriei - aceasta a fost înlocuită de o morfologie naturalistă a vieții istorice, care a degenerat involuntar într-o filozofie necreștină a istoriei. Întregul sens al existenței istorice pentru Leontiev este de a trăi viața, de la concepție până la inevitabilul mormânt. Și fiecare trebuie să o trăiască în felul său și cât mai viu posibil. Relativismul acut al judecăților istorice ale lui Leontiev este subliniat doar de amploarea predilecțiilor sale estetice, cărora, nu fără cinism, le subordonează toate măsurile și principiile de evaluare, pentru a nu îngusta sau emascula plenitudinea și multiplicitatea jocului vieții.

Și aici ajungem la o observație neașteptată. Născută și construită cu scopul de a identifica și justifica unicitatea națională, apărând originalitatea istorică de ideea unei „civilizații umane universale", teoria tipurilor istorice ajunge să afirme umanitatea ca *o singură ființă* . „Pluralismul" inițial se transformă în cele din urmă în cel mai acut „monism" substanțial. Danilevski însuși a înțeles și a exprimat clar acest lucru, opunând ideea unei civilizații „universale" ideii unei civilizații „panumane". Doar totalitatea tipurilor și culturilor eterogene și diverse exprimă împreună esența bogată și complexă a umanității, ci tocmai aceasta - esența umanității. „Pentru ființa colectivă și totuși finită a umanității", potrivit lui Danilevski, *„ nu există alt scop* , nicio altă sarcină, decât exprimarea în momente diferite și în locuri diferite (adică între triburi diferite) *a diverselor aspecte și direcții ale activității vitale, care stau la baza ideii sale* și adesea incompatibile atât într-o

singură persoană, cât și într-un singur tip cultural-istoric de dezvoltare” [12] . Acest raționament amintește și anticipează involuntar gândirea lui Bergson despre desfășurarea în formă de evantai a impulsului vital, în diversitatea căilor mereu divergente, realizând plenitudinea altfel irealizabilă a potențialelor sale originale. În multiplicitate și numai într-un set exhaustiv de tipuri de dezvoltare este întruchipată și realizată ideea de umanitate, iar fiecare tip este necesar și inevitabil în propriul timp și loc și tocmai în propria sa unicitate, degeaba atunci, decât de dragul binelui sau al plenitudinii vieții Ființei atotmare și multifațetate. Popoarele eliberate de opresiunea și sclavia „idealurilor universale” ca urmare a interpretării morfologice se dovedesc a fi „date în robie înainte de naștere” procesului fatal de dezvoltare și creștere pan-umană. Ele trăiesc pentru ele însele doar în aparență - în cele din urmă servesc, și mai mult, inconștient și involuntar, „progresului recifului de corali”. Într-un astfel de rezultat slab se află ultima înțelepciune a morfologiei istorice. Și în ea nu numai că evaluările sunt eliminate, dar sunt făcute imposibile. Tipurile sunt egalizate în valoare și semnificație, deoarece toate standardele sunt absorbite în standardul nevoii și beneficiului „universal”.

În morfologia eurasiatică a tipurilor istorice, problema filosofiei creștine a istoriei se pierde. Schemele și tipurile ascund o soartă concretă și tragică. Eurasienii nu au supraviețuit pe deplin acelor vechi gânduri rusești despre Rusia, în care îngustimea morfologismului era depășită și adevărul său era luat în considerare. Exista un adevăr ascuns, dar profetic, în faptul că problema unicității rusești a fost imediat pusă ca o antiteză între Rusia și Europa. Acest lucru s-a întâmplat nu numai pentru că, prin forța vicisitudinilor istorice, Rusia a fost aruncată în îmbrățișarea sufocantă a Europei, ci pentru că în interiorul Rusiei însăși s-a format propria „Europă” internă, iar fața istorică rusă a fost dublată. Sensul întâlnirii dintre Rusia și Europa nu poate fi redus doar la necesitatea „tactică”. Dimpotrivă, o astfel de interpretare a fost principalul pericol al „europenismului” pervertit. Într-o întâlnire „tactică”, sufletul, natura spirituală a Europei rămâne nerecunoscută și înțeleasă greșit - o întâlnire autentică nu are loc și, prin urmare, nu este posibil să se găsească o măsură creativă de corelație cu Europa. „Întoarcerea” către Europa a fost necesară și justificată nu de nevoi tehnice, ci de unitatea misiunii și originii religioase. În acest sentiment viu de conexiune religioasă și apartenență a Rusiei și Europei ca două părți, ca Est și Vest, un singur „continent creștin”, se afla adevărul profetic al slavofilismului mai

vechi, experimentat și exprimat ulterior cu atâta forță și strălucire tragică de Dostoievski. În această recunoaștere, nu numai că nu se șterge linia fermă și clară dintre Rusia ortodoxă și Europa neortodoxă, dar pentru prima dată se trasează clar o linie fermă și clară - nu se trasează doar o linie morfologică, ci o linie concretă, religios-istorică, cu o conștiință clară a cât de mult viața internă, liber-spirituală a popoarelor este revelată în „morfologie", cât de mult sunt popoarele responsabile în mod creativ pentru „morfologia" lor, pentru sistemul și destinul lor. Adevărul și valoarea durabilă a filosofiei slavofile a istoriei rezidă în *hristocentralismul* său viu , în receptivitatea sa sensibilă la dinamica istorică autentică, la dinamica nu numai a ciclurilor organice, ci și a activității creative și a decăderii păcătoase. Slavofilii mai în vârstă cunoșteau și simțeau *tragedia Occidentului*... și au suferit de asta și nu au putut spune niciodată că Occidentul ne este străin, chiar și în păcatul și căderea sa. Și tocmai tragedia Occidentului este cea pe care eurasienii nu o observă. Au abordat problema dureroasă a Rusiei și Europei cu un set confuz și inert de concepte. Și nu au putut să-i formuleze clar problema. Motivul morfologic al originalității este împletit indistinctiv cu motivul evaluării religioase. Și rămâne complet neclar unde se află rădăcina minciunii vest-europene pentru eurasianism: în îngustitudinea națională sau în devierea voinței rele. Cu alte cuvinte, există o ispită de care Occidentul european s-a împiedicat, fără îndoială, pe calea sa, este o ispită exclusiv occidentală, de care Orientul eurasiatic este asigurat și protejat prin însăși compoziția sa organică; sau este o ispită generală, deși multifațetată, inerentă însăși dinamicii sistemului uman păcătos-natural și accentuată în Occident doar de condițiile de timp și loc... Eurasienii sunt înclinați spre primul răspuns. Ei recunosc prezența în Occident, chiar și sub acoperirea ereziei, a unor aspecte absolut valoroase ale creștinismului; Însă aceste „aspecte", conform interpretării lor, rămân „străine popoarelor ortodoxe și pot fi revelate doar de popoarele romano-germanice și *sunt de o importanță vitală tocmai pentru ele"* . Cu condiția renunțării la mândra sa singurătate și erezie, Occidentul s-ar putea completa reciproc Rusia într-o unitate simfonică atotcuprinzătoare, dar chiar și în ortodoxia sa ar rămâne străin de Orient, închis față de acesta, în „aspectul" *său* . Eurasiaticii nu înțeleg pe deplin soarta tragică a Occidentului, nu înțeleg *universalitatea.*sensul căderii și erorii sale, sensul universal al „lecțiilor credinței renunțate". În alienarea lor nefrățească, eurasienii nu văd, nu simt și nu aud poporul occidental viu, cercetător și suferind, deși orb și chiar răutăcios, dar care a atins deja haina lui Hristos, deja unsă cu harul Său. Eurasienii îi lasă în libertate.

Eurasianismul nu are niciun simț al responsabilității reciproce religioase-istorice vii și concrete, niciun simț al responsabilității pentru adevărul Ortodoxiei încredințate Rusiei. Erezia și schisma evocă în ei dezgust, furie și răutate, în loc de milă, durere și iubire, toate acestea fiind îndelung răbdătoare. Ei se mulțumesc cu o cerere seacă și aparent autosatisfăcută de „pocăință". Există aici un fel de bucurie nedreaptă, auto-închizătoare, despre posesia fericită. Marele adevăr al slavofililor mai vechi consta în simțul lor acut al responsabilității religioase-culturale rusești față de Occident. Rusia trebuie și este chemată să răspundă la întrebările occidentale. Gândirea rusă trebuie să îndure ispitele occidentale, căci acestea sunt ispite umane, ispite ale umanității chemate la Biserică. Nu pot fi evitate. Fără ispită, gândul nu va fi temperat. Și ispitele vor veni din nou, din partea neprotejată. Există un anumit mister în faptul că tocmai acele națiuni, și nu altele, au acceptat creștinismul, deși nu l-au respectat, nu l-au păstrat. Nu toate țările și-au deschis sânul spiritual evangheliei creștine. Responsabilitatea sufletelor de piatră nu poate fi diminuată. Dar nu ar trebui să cădem în complacere față de neadevărul altcuiva...

„Rusia nu este Europa", spune Danilevsky, iar eurasiaticii repetă. Să recunoaștem și să fim de acord. Da, Rusia nu este Europa, dar în ce măsură „nu este Europa"? Definiția eurasiatică combină motive geografice, etnice, sociologice și religioase fără o înțelegere clară a eterogenității lor. „Rusia nu este Europa", să recunoaștem și, într-un anumit sens, să fim de acord. Geografic și biologic, nu este atât de dificil să trasăm granița de vest a Rusiei și poate chiar să construim un zid pe ea. Nu este atât de ușor și simplu să împărțim Rusia și Europa în dinamică spiritual-istorică; și nici nu este necesar. Trebuie să ne amintim cu tărie că numele lui Hristos unește Rusia și Europa, indiferent cât de distorsionat și chiar profanat ar fi în Occident. Există o graniță religioasă profundă și neîntreruptă între Rusia și Occident, dar aceasta nu elimină conjugarea lor mistico-metafizică internă și responsabilitatea creștină reciprocă. Rusia, ca succesor în viață al Bizanțului, va rămâne Orientul ortodox pentru Occidentul neortodox, dar creștin, în cadrul unui singur ciclu cultural-istoric.

Rusia este Eurasia. Suntem de acord, dar cerem o definiție fermă și clară a acestei denumiri reușite, dar vagi. Există ambiguitate în ea, iar eurasianiștii înșiși îi dau înțelesuri diferite. Eurasia înseamnă: nici Europa, nici Asia, lumea a treia. Eurasia este atât Europa, cât și Asia, un amestec sau o sinteză a celor două cu predominanța celei din urmă. Eurasianiștii oscilează între aceste înțelegeri. Din punct de vedere

geozofic, ei trasează destul de ușor ambele granițe, atât vestică, cât și estică. Dar în planurile ulterioare, granița estică este lăsată vagă și prea multă Asie este introdusă în limitele Eurasiei. Există întotdeauna o creștere a dezgustului față de Europa și o înclinare spre Asia. Eurasianiștii vorbesc întotdeauna despre rudenia cu Asia, atât de sânge, cât și spirituală, cu entuziasm și chiar cu extaz, iar în acest entuziasm se îneacă atât trăsăturile rusești, cât și cele ortodoxe. În modernitatea sovietică, de sub decorațiunea internaționalistă, eurasiaticii au văzut pentru prima dată „identitatea națională spontană și fața non-europeană, semi-asiatică a Rusiei-Eurasiei", au văzut și „Rusia reală, istorică, antică, nu cea «slavă» sau «varangiană-slavă» fictivă, ci adevărata Rusia-Eurasia ruso-turaniană, succesoarea marii moșteniri a lui Ginghis Han". „Diferite popoare turanice, tătari, kirghizi, bașkiri, ciuvași, iakuți, buriați și mongoli au început să vorbească limbile lor oficiale, acum recunoscute, și au început să participe în mod egal cu rușii la construirea generală a statului, iar pe fețele rusești însele, care anterior păreau pur slave, acum observi ceva turanic; niște noi combinații de sunete au început să sune în limba rusă însăși, tot «barbare», tot turanice. Ca și cum în toată Rusia, din nou, ca acum șapte sute de ani, se simțea un miros de bălegar ars, sudoare de cal, lână de cămilă - turanic, nomad... Și umbra marelui Ginghis Han, unificatorul Eurasiei, se ridică peste Rusia..." Atitudinea noastră față de Asia este mai intimă și mai caldă, căci suntem mai înrudiți unii cu alții", afirmă eurasienii. Cultura eurasiatică este tocmai „ *acasă în Asia* ", este cea mai apropiată de „culturile asiatice" și „pentru viitorul ei este necesar... să facă o *întoarcere organică către Asia* ". Semnificația și conținutul acestei schimbări rămân neclare. Interacțiunile istorice ale Rusiei cu Asia nu pot fi negate și este adevărat că am știut puțin despre acest lucru până acum. Asia rusă a fost puțin studiată până acum - iar misiunile rusești în Asia au fost puțin simțite și înțelese. Și în această privință, eurasiaticii au un anumit adevăr. Este necesar să cunoaștem și să stăpânim Asia noastră rusă, Asia în Rusia, geografică și etnică, și să înțelegem semnificația și greutatea sa statală - dar acest lucru ar trebui să ducă în cele din urmă la *formarea și consolidarea frontierei de est a Rusiei* . Este adevărat că, în structura și existența sa național-statală, Rusia nu se încadrează în *domeniul geografic*...Europa și „Rusia asiatică (transurală)" nu este o anexă colonială, ci un membru viu al unui singur corp. Totuși, toate acestea au o semnificație statală și economică, dar nu și una religioasă-culturală. Eurasiaticii se îndreaptă în această direcție către măsuri interne și zguduie granița estică a Eurasiei. Sunt prea preocupați de caracteristicile naturale, geografice și etnice și uită că singura linie

clară care definește fără ezitare și contestă adevăratele granițe culturale și naturale ale Eurasiei-Rusiei, ca „lume a treia" *istorică* (nu doar ca „parte a lumii", continent sau „continent-ocean"), este ortodoxia. Ca lume *ortodoxă* , Rusia nu este mai diferită de Europa latino-protestantă decât de Asia complet necreștină și, în egală măsură, în corpul național-statal al Rusiei există insule și oaze atât din Europa, cât și din Asia. Este adevărat că eurasiaticii încearcă să stabilească o anumită unitate religioasă a Eurasiei, în mod ciudat, fără a îndepărta granițele credinței. Ei nu se opresc la regula toleranței religioase. Se grăbesc să-i aducă subordonația nu doar un fundament religios-moral, ci și unul religios-mistic. Așa se formează teoria seducătoare și falsă a „potențialei Ortodoxii" [13] . Eurasianismul a dezvoltat un fel de basm roz despre păgânism și, în el, în plus, diferența fundamentală dintre „păgânismul" precreștin și „păgânismul" postcreștin este complet uitată. Există mai mult decât o simplă diferență cronologică aici: păstrându-și înfățișarea „păgână" după Hristos, subiecții istorici nu numai mistic și metafizic, ci și empiric manifestă și exercită o rezistență incontestabilă față de adevăr. Nicio referință istorică nu poate confirma afirmația eurasiatică conform căreia „nefiind o renunțare conștientă și încăpățânată la Ortodoxie și o mândră permanență în izolarea sa, păgânismul cedează chemărilor Ortodoxiei mai repede și mai ușor decât lumea creștină occidentală și nu tratează Ortodoxia cu aceeași ostilitate". O cunoaștere a istoriei misiunii *ortodoxe* în lumea „eurasiatică" le-ar dezvălui eurasianiștilor ceva diferit. Și acestei istorii nu i se poate contracara o legendă a intelectualilor despre metode și forme false ale muncii misionare rusești, precum acel șef de poliție musulman care l-a primit pe Vladimir la butonieră pentru convertirea musulmanilor la ortodoxie, despre care a vorbit și Herzen. Trebuie să ne amintim numele Sfântului Inochentie de Irkutsk, Mitropolitului Inochentie de Moscova, Nil, Arhiepiscop de Iaroslavl, Arhimandritului Macarie Glukharev, Arhiepiscopului Veniamin de Irkutsk, Arhiepiscopului Vladimir de Kazan și a mereu memorabilului Sfânt Nicolae al Japoniei [14].Toți erau învăluiți în spiritul apostolatului pur. Și au întâmpinat o rezistență încăpățânată din partea lumii care nu credea în Hristos. Trebuie să ne amintim de experiența lor. Și apoi declamația eurasiatică despre păgânism ca o „recunoaștere vagă și inițială a adevărului" nu foarte stabilă, declamația că, dacă lumea „păgână" se străduiește liber spre autodezvoltare, *însăși* dezvoltarea sa *liberă* va fi dezvoltarea sa către ortodoxie și va duce la crearea formelor sale specifice, se va prăbuși din temelii. Eurasienii „prețuiesc prea mult unicitatea și viitorul" lumii „potențial ortodoxe" eurasiatice și, în

numele acestei unicități, sunt gata să le închidă gura evangheliștilor adevărului în speranța autodezvoltării păgânismului „naiv". În mod ciudat, budismul (lamaismul) și chiar islamul sunt incluse sub conceptul general și vag al acestui presupus păgânism „naiv". În realitatea istorică rusă, chiar și în trecutul recent, tocmai elementele tătaro-musulmane și mongolo-lamaice au fost cele care s-au opus violent spiritului Sfintei Rusii, nu rusificării, ci spiritului ortodoxiei și bisericești. Povestea eurasiatică despre budism și islam este izbitoare prin amestecul său de naivitate autentică și blasfemie. Se pare că în judecățile lor anterioare despre „religia Indiei și a creștinismului", autorii eurasieni erau chiar mai aproape de adevărul istoric obiectiv [15] decât în afirmațiile lor actuale despre „presentimentul" divinității-umane în teoria „bodhisattva-ilor". Există o logică a tacticii în schimbarea atitudinii eurasiatice față de budism: budiștii s-au găsit nu numai în India și Europa (sub numele de teosofi), ci și în Eurasia și a devenit necesar să fie introduși cumva în „unitatea în diversitate" eurasiatică... Eurasienii fie uită, fie pur și simplu nu știu despre pericolele lamaismului rus. Și același lucru trebuie spus despre islam. Din nou, nu este nevoie să vorbim despre „instabilitate" și inocență aici. Insensibilitatea religioasă a eurasienilor față de otrava păgână, dacă nu provine din frivolitatea adaptivă, este concluzia logică a morfologismului lor istoric comun, care necesită recunoașterea, acceptarea și justificarea tuturor trăsăturilor de „originalitate" observate empiric. Caracteristicile religioase sunt incluse în relatarea generală. Și, în cele din urmă, eurasienii privesc Ortodoxia și ar trebui să o privească ca pe un detaliu cultural și cotidian, ca pe o moștenire istorică a Rusiei. Eurasienii simt elementul *ortodox* , experimentează și înțeleg Ortodoxia ca *pe un fapt istoric și cotidian* , ca pe un „centru de greutate" subconștient al lumii eurasiatice, ca fiind (*tocmai)*) potențial. Și, în același timp, ei definesc sarcinile practice concrete ale Eurasiei deloc în funcție de acest „centru", nu dintr-o conștiință de sine ortodox-culturală vie, ci din reflecții ale ordinii teosofice, etnice, statale-organizaționale. Pentru ei, tocmai „mongolii au formulat sarcina istorică a Eurasiei, punând bazele unității sale politice și fundamentele sistemului său politic". Și, prin urmare, Rusia este transformată în conștiința lor în „Moștenirea lui Ginghis Han" [16] . Rusia este un „ulus moscovit degenerat", iar eurasiaticii par chiar să jelească „posibilitatea istorică neîmplinită" a organizării finale a Eurasiei în jurul Sarai, „presupunerea" nejustificată a convertirii hanilor Sarai la ortodoxie. Fie hanii nu au avut suficientă „libertate de autodeterminare din interiorul lor", fie, contrar visului eurasiatic, „potențiala ortodoxie" a tătarilor s-a dovedit a fi imaginară. Sensul

tentant și periculos, deși poate neclar chiar și pentru eurasienii înșiși, al transformării Rusiei într-un „ulus" și „moștenirea lui Ginghis Han" constă în excluderea conștientă și voită a Rusiei din perspectiva istoriei lumii creștine, botezate și transferul acesteia în cadrul destinelor Asiei necreștine, „infidele". În „dezvoltarea după Ginghis Han" istoriozofică există o dublă minciună: atât o înclinare spre Asia, cât și o îngustare și mai periculoasă a destinelor rusești la limitele construirii statului. Cu tot adevărul conștiinței de sine a statului, aceasta nu ar trebui să absoarbă voința culturală, voința de libertate spirituală. În interpretarea eurasiatică, destinul rusesc se transformă din nou în istoria statului, doar că nu rusesc, ci eurasiatic, iar întregul sens al existenței istorice rusești se reduce la „stăpânirea locului dezvoltării" și formarea sa statală: „moștenirea mongolă, statalitatea eurasiatică" ascunde „moștenirea bizantină, statalitatea ortodoxă" în schemele eurasiatice. Și, în același timp, eurasiaticii nu simt că Rusia a primit nu doar un „sistem de idei" de la Bizanț, ci bogăția *vieții* bisericești . Acesta este un dar, o sarcină și o chemare. Acest dar stabilește și definește „misiunea istorică" a Rusiei, în perspectivele existenței culturale, nu prin „carnea" eurasiatică și nu printr-o față ostilă.

Este ciudat că eurasienii, care sunt excesiv de vorbăreți în discuțiile lor despre Ortodoxie și Biserică într-un sens metafizic abstract, tac în sensul „fenomenologic", atunci când analizează, interpretează și iau în considerare forțele și relațiile reale, vitale. Nu există loc pentru Biserică în „fenomenologia" eurasiatică a vieții rusești moderne. În schimb, eurasienii discută despre „raționalismul mistic" rus, instinctele religioase și „nevoile și abilitățile" sectarismului rus. Și ei solicită un fel de „exod sectar", dar nu este clar de unde și de unde. Conform ultimei afirmații eurasiatice, „până când procesele interne misterioase ale unui exod sectar nu se vor naște din nou în chiar miezul intelectualității și al poporului, care vor stârni, ridica și organiza noi oameni moderni, până atunci se poate spune cu certitudine că comuniștii ruși nu au adversari". În sectarism, eurasienii văd acum „patosul metafizic al religiozității rusești autentice". Există o mare ambiguitate în atitudinea eurasiatică față de Biserică. Pe de o parte, statul pare să se separe de Biserică, păstrând însă, în jurisdicția și puterea sa autorizată, „reprezentanți ai Bisericii" și, în plus, păstrându-și dreptul și libertatea „de a-și *dezvălui natura religioasă* și de a se ghida după sarcini religioase specifice determinate de el însuși și nu dictate de „Biserică". Este adevărat, eurasienii explică această idee cu exemple aparent liniștitoare. Statul „poate, de exemplu, să-și asume chiar în acest moment protecția necesară" Ortodoxiei față de catolicismul militant și

să organizeze educația și formarea religioasă în școlile sale, oferind Bisericii participarea voluntară la aceasta *sub controlul statului"*... Dar nu este greu de ghicit alte posibilități de autodeterminare și autoguvernare „religioasă" a statului eurasiatic. Eurasienii înșiși sugerează că statul poate, pentru a proteja libertatea și originalitatea dezvoltării confesiunilor necreștine, să interzică orice misiune și evanghelizare ortodoxă în rândul necredincioșilor și sectarismului și să ceară tăcerea Bisericii cu privire la acțiunile sale în favoarea Islamului sau a budismului ca un fel de „potențială ortodoxie". Nu ar fi „natura religioasă" a unui astfel de stat foarte tentantă?...

Este necesar să spunem mai mult, în „maximalismul statal" eurasiatic există o tentație acută și blasfemică. În interpretarea eurasiatică rămâne întotdeauna neclar ce este cultura (sau „subiectul cultural") - *Biserica în devenire sau statul în devenire* . Eurasienii oscilează între răspunsuri. Pe de o parte, „întreaga lume (este) o singură Biserică universală conciliară, ca o singură personalitate perfectă", pe de altă parte, numai în stat și tocmai în el își primește fața „subiectul național simfonic". Și, în plus, este necesar să ne amintim că „sfera creativității spirituale", potențial și prin atribuire unită în Biserică, ocupă, conform schemei eurasiatice, un loc complet subordonat voinței călăuzitoare a „avutului statal", care îl posedă pe baza „dominației necondiționate". Este necesar să ne amintim că acest „avut", sau Partidul cu majusculă, are „propriul său simbolism și misticism". Nu se transformă într-un fel de „biserică" autoproclamată peste Biserică — auto-legală, autosuficientă, puternică... conform explicației categorice a autorilor eurasieni, subiecții creați își primesc chipul și „personalitatea" în general doar și pentru prima dată în Hristos, prin comuniunea cu singura Persoană adevărată și ipostas a Dumnezeului-om. Nu este oare necesar, conform forței consecvenței eurasiatice, să admitem că tocmai în stat și numai în el atât popoarele, cât și personalitățile „conciliare" inferioare care le alcătuiesc, participă și sunt unite cu Hristos? O astfel de recunoaștere, o fantomă de rău augur, dar reală, se ridică peste eurasianism, precum umbra Marii Fiare... În cele din urmă, pentru eurasieni, Biserica în stat, nu statul în Biserică, este ecclesia in re publica, nu res publica in ecclesia. Dintre aceste formule, care au fost conturate în toată acuitatea lor încă din vremea lui Constantin cel Întocmai cu Apostolii, eurasienii aleg prima în voința lor interioară. Și aceasta este legată de ultima discrepanță din filosofia lor religioasă-istorică a culturii.

În interpretarea eurasiatică, calea individului către Dumnezeu este mediată de întregul sistem complex al acelor concentrări sociale naturale, sanguine și lumești cărora le aparține individul. Individul este reunit cu „esența religioasă a lumii" doar ca parte a întregurilor „simfonice" care îl cuprind. Și aici vedem o schimbare bruscă în planurile eterogene care se intersectează, dar nu se îmbină în formarea istorică. Biserica „nu este din lumea aceasta". Desigur, în același timp, în sensul final religios-metafizic, Biserica este scopul ideal și chemarea lumii. Dar acest scop este transcendental acestei lumi, în structura ei sanguină și naturală. Lumea „devine" Biserică doar în *transubstanțierea* sa , începând într-un anumit sens să mai fie ea însăși. În această „formare", lumea renaște și se transformă, ca și cum ar fi reconstruită după alte principii supracreate. Toate legăturile de sânge sunt rupte și anulate, și se formează altele noi, diferite, binecuvântate, prin înfierea față de Dumnezeu prin Hristos. În Biserică totul devine nou. De aceea, catehumenul este obligat să renunțe la lume, la rânduiala trupului și a sângelui, în mărturisirea prebaptismală, și numai prin această renunțare devine posibilă nașterea baptismală din Duhul Sfânt. Creștinismul cere ruperea celor mai puternice și mai prețioase legături de sânge: „Căci am venit să despart pe om de tatăl său, pe fiică de mama sa și pe noră de soacra sa; și vrăjmașii omului vor fi cei din casa lui" (Matei 10:35-36). Și această ruptură a legăturilor familiale și de sânge este necesară nu numai pentru isprava ascensiunii personale religioase și morale, ci și pentru isprava ordinii lumești, sociale. „Căci suntem mădulare ale trupului Lui, din trupul Lui și din oasele Lui. De aceea va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va uni cu nevasta sa, și cei doi vor fi un singur trup. Mare este taina aceasta, dar o grăiesc în Hristos și în Biserică" (Efeseni 5:30-32). Familia nu este o unitate *de sânge* sau un „microcosmos al culturii bazat biologic". Nu, familia creștină se formează *prin ruperea* legăturilor de sânge și prin alegere voluntară și iubire liberă, după chipul logodnei și căsătoriei misterioase a lui Hristos Mielul cu Biserica. Iar familia, ca un fel de biserică, este prototipul și măsura tuturor celor mai înalte uniuni și asociații sociale, atunci când acestea sunt aranjate după măsura lui Hristos. Legătura organică din familia bisericească se transformă în libertate spirituală, prin *„harul purei unanimități".* Biserica este plenitudinea ființei. Biserica îmbrățișează și trebuie să îmbrățișeze tot ceea ce este bun în creație și vrednic de perpetuare harnică, dar îmbrățișează nu în ordinea creșterii empirismului către Biserică, *nu în ordinea dezvoltării lumii în Biserică* , ci în ordinea *aplicării sale.*în ea, ca în Trupul lui Hristos, conform noii legi a Duhului și a libertății. Biserica nu este creată și nu se realizează

în procesul construcției culturale lumești. Cultura nu este o etapă a formării Bisericii, nici măcar ca „materialul inițial organizat al propriei sale existențe bisericești". Nu totul intră în Biserică, mult și prea mult rămâne dincolo de pragul ei, și nu numai din cauza păcatului, ci și pentru că nu totul este chemat la moștenirea vieții veșnice, nu numai din cauza imperfecțiunii, ci din cauza naturii străine a vieții cerești. Și de aceea este mai mult decât neglijent să spunem că „Biserica Ortodoxă Rusă este empiric cultură rusă, devenind Biserică". Eurasiaticii împovărează prea mult Biserica cu lumea și cu cele seculare. Carnea și sângele nu moștenesc viața veșnică. Aceasta nu smulge creștinismul de pe pământ, nu îl „evaporă" din viață. Dar Biserica rămâne întotdeauna într-o călătorie pe pământul istoric, mereu străină de spiritul acestei epoci, adunându-și copiii din *fiecare* națiune în naștere spirituală. Eurasienii nu simt că nu există și nu poate exista în omenirea decăzută un singur popor pentru care creștinismul să fie propriu și nativ în ordinea nașterii naturale. Și chiar și pentru cei născuți în Ortodoxie, adică din tați și mame botezați, acesta rămâne străin până când este asimilat în „izvorul înfierii", până la a doua naștere botezală; este imposibil să ne referim la faptul că sufletul uman este creștin „prin fire" [17] - sau mai degrabă, creștin *prin chemare* , conform acelei „naturi" ideale care nu a fost *niciodată* realizată și, în plus, a fost respinsă în căderea voluntară a omului în păcat, și astfel a rămas o sarcină și o chemare și, în plus, irealizabilă de forțele pur umane în noua lor stare decăzută, nu numai fără ajutorul lui Dumnezeu, ci și fără o „nouă creație", fără un nou act de condescendență divină în viața creată. În Cădere, s-a realizat o „natură" pur umană, de-divină, „nefirească" în raport cu chemarea lui Dumnezeu și chiar nefirească, dar ca și cum ar fi „naturală" în cadrul unei creaturi închise față de Dumnezeu. Și pentru o astfel de „natură" păcătoasă, creștinismul este întotdeauna „violență", „Împărăția lui Dumnezeu suferă violență și nevoia o ia cu forța"... [18] O astfel de umanitate nu s-a putut și nu se poate „dezvolta" în creștinism și, înainte de creștinism în sine, trebuie să renaască, să se reînnoiască în natura sa. În descrierea eurasiatică, acest proces își pierde dificultatea - eurasienii au o înclinație clară spre pelagianismul depășit [19]Bisericirea oamenilor și chiar a mai multor națiuni rămâne întotdeauna neterminată nu numai din cauza limitărilor empirice ale existenței istorice, ci și din cauza inerției păcătoase și a „slăbiciunii" mediului păcătos-natural, care înlănțuie membrele și captivează voința. Se poate spune despre națiunile creștine, în special despre Rusia ortodoxă, că au o origine creștină. Dar această origine în spirit și har trebuie păzită și păstrată, observată și recreată continuu în ispravă

și ascensiune neclintite: acesta este un proces dinamic, întotdeauna într-o oarecare măsură deasupra abisului decăderii. Creștinismul nu poate fi absorbit în sânge și menținut doar prin forța inerției istorice, cotidiene. Acesta este un proces creativ, care necesită întotdeauna un efort responsabil. Opoziția dintre „natură" și „har" în *acest* sens de dăruire și predeterminare, și nu numai de incompletitudine și completitudine, potențialitate și act, rămâne întotdeauna nerezolvată în cadrul existenței istorice bisericești. Două planuri rămân întotdeauna. Desigur, într-un anumit sens, în fiecare bisericire autentică, „ordinea naturii" este cucerită [20] . Dar nu tot ce este uman este ars și iluminat în acest proces. Căci Împărăția lui Dumnezeu nu este „unitate totală" în sensul că va include *un „totul" numeric* și chiar în diversitatea transformărilor sale fluctuante (și nu simple etape de creștere, așa cum își imaginează unii eurasieni). Ceva, în orice caz, se realizează în „întunericul de afară". Dar multe vor rămâne pur și simplu dincolo de pragul eternității, ca aparținând doar timpului - de exemplu, toate formele de organizare pământească, național-statală și economică, rămânând și chiar sfințite în existența bisericească, dar înlăturate și depășite în Biserica însăși, ca Trup misterios al lui Hristos. Este puțin probabil ca națiunile, ca organisme sanguine, să intre în Împărăție - desigur, *amprenta apartenenței* la o anumită națiune și eră ca element constituțional al ordinii spirituale va fi păstrată, deoarece înfățișarea personală a cărnii va fi păstrată în trupul înviat, dar formele cele mai empirice și pământești nu vor intra în Împărăția veșnică a Gloriei, când timpul nu va mai exista, așa cum nu intră acum în Împărăția Harului, în era timpului și a schimbării. Căci aici linia dintre barbar și scit, sclav și liber, a fost deja eliminată, deși încă rămâne în lumea bisericească și aproape bisericească. Ideea diversității simfonice în unitate îi orbește pe eurasiatici - atenția lor este împrăștiată de multiplicitate, ei subliniază diferențele și, ca urmare, Ortodoxia însăși se dezintegrează în „multe confesiuni", de tip național. Există un oarecare adevăr în acest gând: fiecare crede în felul său, căci credința înfloritoare în fapte este, din latura sa subiectivă, o cale și o ispravă personală unică și de neînlocuit; ar trebui să vorbim cu adevărat despre „confesiuni personale"? Acestea sunt încă mai probabile decât cele naționale. Și, cel mai important, întregul sens și valoare nu constă în ceea ce este diferit, ci în ceea ce este unul, în Hristos, iar El, conform cuvântului apostolic, *este același.*și astăzi și pentru totdeauna...

5

Rusia este în ruine. Corpul său suveran este zdrobit și sfâșiat. Sufletul rus este agitat, otrăvit și zdruncinat și trece prin încercările aprinse ale încercărilor - și în ele se arde, se topește. Se pare că măsura interioară nu s-a împlinit încă, vremurile și termenii secrete nu au expirat încă, nu s-au împlinit încă. Și ne vin în minte cuvintele înțelepte ale unuia dintre conducătorii noștri. „Până când, Doamne!" întrebăm și nu înțelegem că este în puterea noastră, că depinde de noi, de isprava și smerenia noastră. Aici, în Rusie, semnele minunate ale providenței lui Dumnezeu s-au revelat - semne, minuni... Și nimeni nu a auzit, nimeni nu a înțeles sensul lor profetic - că Domnul veghează asupra Rusiei... Și semnele au fost ascunse... Este încă devreme... Sufletul nostru nu a văzut încă, nu este pregătit"... Căci numai ca răspuns la îndrăzneala credinței care caută, ca răspuns la isprava dobândirii spirituale, se va revela Bucuria Neașteptată - „prin exercițiul voii lui Dumnezeu".

În chinul așteptării nerăbdătoare există o ispită a lipsei subtile de credință, iar în ea se ascunde evaziunea vicleană a unei voințe slabe. În tulburările rusești, marea și teribila sarcină a creației și recreării spirituale a fost din nou dezvăluită și pusă în fața noastră.

Ispita pasiunilor lumești oarbe a învins și a slăbit adevărul neașteptat al eurasianismului. Eurasiaticii sunt învinețiți spiritual de „dispersia" noastră, obosiți de separarea geografică de patria lor. Și există un adevăr incontestabil în patosul viu al teritoriului lor natal - drag și sacru este pământul lor natal și nu te poți desprinde de el în amintire și iubire. Dar adevărata și eterna rudenie nu stă în sânge și pământ. Și distanța geografică nu o încalcă dacă cele mai înalte legături spirituale sunt puternice și ferme. Și în străinătate există și se creează Rusia, iar în noi, depărtați de ea în carne și oase, dar puternici în voință și spirit, ea poate și trebuie să fie creată și se creează. Și putem și trebuie să fim nu doar spectatori din exterior, ci și participanți creativi și făcători ai destinelor rusești și ai destinului rusesc - nu prin interferențe externe, nu în vise de invazie și violență, ci în empatie creativă, compasiune și depășirea tragediei sufletului rusesc, în muncă spirituală și adunare simpatică, în a ne aranja în pietrele vii ale casei noastre natale. Desigur, autostrada destinului nostru natal trece prin teritoriul nostru natal. Dar și noi avem acces la o coexistență spirituală cu Rusia și în Rusia, creativă, reală și vie. Eurasiaticii au crezut în grabă în separarea noastră de Rusia și, duși de disputa cu doctrinari emigranți miopi, s-au convins prematur că Rusia din Afară nu este deloc Rusia și că nu există și nu poate exista nicio operă creativă rusească în ea. De aici un fel de atenție servilă la realitatea sovietică, un fel de grabă morbidă de a se

așeza pe pământ, o așteptare naivă a miracolelor de pe pământ. Acest solism bazat pe sânge rău reflectă lipsa de adăpost și lipsa de temelie internă, psihologia oamenilor legați de patria lor doar prin teritoriu. Dar adevărata conexiune este prin iubire și eroism... În alegerea și voința lor, Răsăritul lui Xerxes l-a învins pe Răsăritul lui Hristos [21] , „Răsăritul de sus”... Nu au putut și nu au înțeles și nu au descifrat sensul profetic al ispitei rusești, soarta rusească. Nu au recunoscut judecata lui Dumnezeu și testul judiciar în tulburările rusești, ci revelația elementelor. Și în Erosul elementar, în setea de conducere și putere, voința de purificare și eroism s-a stins. Patosul visător și pasional al cărnii a suprimat spiritul libertății creative. Și orizonturile teribile ale durerii rusești au fost închise de imaginea unui nou Leviatan. În aceste vise nu există ieșire, nu există adevăr.

Dar știm și credem că sufletul rus se trezește și, în abnegație creativă față de casa sa, se agață de Casa lui Dumnezeu. Și nu în intelectualism și nu în angoasă, ci în veghere și ispravă o restaurează. Credem și știm că Marea Rusie se va ridica și va fi restaurată atunci și numai atunci, când ne vom ridica și ne vom ridica în putere rugătoare. Căci Rusia suntem noi, fiecare și toți, deși este mai mare decât fiecare și toți. Căci fiecare dintre noi, în isprava sa, adună și construiește Rusia, iar în inerția și căderea sa o ruinează și o dezonorează. Căci fiecare cădere descompune spiritul național creativ, iar în creșterea personală este sfințit și iluminat în mister sacru. Lumea stă pe puterea a șapte oameni drepți, iar distrugerea ei vine de la șapte ticăloși. În noi înșine, fiecare și toți, într-un cerc de comunicare și garanție, trebuie, cu tensiunea voinței creatoare, să construim și să creăm o nouă Rusie, Sfânta și dreaptă Rusia care nu a fost realizată din cauza slăbiciunii și neglijenței noastre... Și atunci vor fi ridicate zidurile Ierusalimului! [22]

1928

Textul a fost introdus din: „Novy Mir”, 1991, nr. 1.

Florovski Gheorghi Vasilievici este un teolog și istoric remarcabil al culturii ruse. S-a născut la Odessa într-o familie de preoți. A absolvit Universitatea Novorossiisk în 1916 și a fost lăsat acolo pentru a se pregăti pentru un post de profesor. În ianuarie 1920, a emigrat cu părinții săi în Bulgaria, unde s-a apropiat de viitorii eurasieniști N.S. Trubețkoi, P.N. Savițki, P.P. Suvcinski și A.A. Lieven (care i-au inspirat pe prietenii săi să publice prima colecție eurasiatică, Exodul spre Est,

în 1921). În august 1923, s-a despărțit de eurasieni, deși a încercat în continuare să organizeze împreună cu aceștia și cu reprezentanții generației mai în vârstă (S. Bulgakov, P. Novgorodțev, V. Zenkovski și alții) o colecție în două volume, „Origini", în care a propus să includă articolele sale „Occidentul ca problemă filozofică" și „Ortodoxia ca cale către creativitate".

Publicat din: „Sovremennye Zapiski" (Paris), 1928, Nr. 34, p. 312-346.

Note:

[1] Din balada de A.K. Tolstoi „Cântecul campaniei lui Vladimir spre Korsun". Cuvinte ale prințului Vladimir, rostite de acesta după adoptarea creștinismului.

[2] Din poemul lui A.K. Tolstoi „A alergat de-a lungul corzilor; ele au căzut...".

[3] Psaltirea, 136, 5 .

[4] Din poemul lui A.S. Khomyakov „Rusia".

[5] Suvchinsky P. P., „Spre înțelegerea Rusiei" („Timpul eurasiatic" (Paris), 1927, 5, p. 23). Ideile analizate în continuare de Florovsky și-au găsit exprimarea în acest număr al „Timpului eurasiatic", precum și în „Cronica eurasiatică" (Paris, 1927), în lucrarea lui L. Karsavin „Biserica, personalitatea, statul" (Paris, 1927) și în broșura „Eurasianismul. O experiență de expunere sistematică" (Paris, Berlin, 1926).

[6] Evanghelia după Luca, 1, *17* .

[7] Aceasta se referă la programul socio-economic eurasiatic, care se opune socialismului și capitalismului.

[8] Din lucrarea lui V. S. Solovyov „Ideea rusească" (vezi: *Solovyov V.S.* Operele în 2 volume. Moscova, 1989, vol. 2, p. 220).

[9] Din poemul lui A.S. Khomyakov „Rusia".

[10] Colecția de poezii cu același nume de V. F. Khodasevich a fost publicată în 1920.

[11] *Danilevsky N. Ya.* Rusia și Europa. Ediția a 4-a. Sankt Petersburg, 1889; K. N. Leontiev a dezvoltat ideile lui Danilevsky în articolele

adunate în colecția „Orientul, Rusia și slavismul” (vol. 1; Moscova, 1885).

[12] *Danilevsky, N.* Ya. Rusia și Europa, p. 124.

[13] „Eurasianismul. Eseuri despre o expunere sistematică”. Paris, Berlin, 1926, p. 19.

[14] *Inochentie* (d. în 1731) - sfânt, din 1727 până în 1731 episcop de Irkutsk; *Inochentie* (în viață Ivan Evseevici Popov-Veniaminov, 1797-18790 - din 1868 Mitropolit de Moscova și Kolomenski, *scriitor* bisericesc ; *Macarie* (în viață Mihail Iakovlevici Gluharev, 1792-1847) - misionar din Altai, traducător al Bibliei; *Beniamin* (în viață Vasilie Antonovici Blagonravov, 1825-1892) - Arhiepiscop de Irkutsk, misionar și scriitor spiritual; *Vladimir* (în viață din 1892); Arhiepiscop de Kazan, scriitor spiritual; *Nikolai* (în viață Ivan Dmitrievici Kasatkin, 1836-1912) - fondator al misiunii ortodoxe ruse din Japonia, scriitor spiritual.

[15] Se referă la articolul lui N. S. Trubetskoy „Religia Indiei și creștinismul”, publicat în colecția „Pe cărări” (Praga, 1922).

[16] Există o broșură publicată de N.S. Trubețkoi sub criptonimul I.R., intitulată „Moștenirea lui Ginghis Han”. Când a scris această broșură, Trubețkoi a fost influențat de cuvintele academicianului S.F. Platonov, pe care le-a spus eurasiaților în timpul vizitei sale la Berlin, în august 1924. „Se naște un nou tip cultural de om rus”, spunea Platonov, „are loc o renaștere a omului rus obișnuit; acest nou tip este mai degrabă *un caracter de stepă, estic* ... Rusia a devenit o țară estică, a avansat, ca să spunem așa, spre Est” (scrisoare de la P. Suvchinsky către P. Savițki, 19 august 1924. - TsGAOR, f. 5783, op. 1, unitatea de depozitare 359, p. 91).

[17] O expresie a lui Tertulian, un teolog creștin, din tratatul său „Despre suflet”.

[18] Evanghelia după Matei, 11, *12.*

[19] *Pelagianismul* este învățătura călugărului creștin Pelagius (cca. 360 - după 418) despre posibilitatea depășirii păcătoșeniei prin forțe naturale, care a fost răspândită în opoziție cu conceptul de har al Fericitului Augustin și a fost recunoscută ca erezie.

[20] „Oriunde voiește Dumnezeu, ordinea firii este învinsă” (adică ordinea naturală) - din Canonul cel Mare al Sfântului Andrei Cretanul, poem liturgic citit în Postul Mare.

[21] Aluzie la poemul lui V.S. Soloviov „Ex oriente lux”.

[22] Psalmii, 50, *20*.

Comentarii de A. SOBOLEV